...БИБЛИОТЕКА СССР им. В. И. Ленина

АХАРХОЙ, ШЕРАГIА ЙОАРЖАЕ ЯХЬ!

МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

СЕРДАЛО

Свет

Советски Союзе Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай обкома, Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Министрий Совета орган. Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУЬЛ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

№ 70 (3822). | Ера, 11 июнь, 1964 шу. | Мах 2 кап.

ЭКОНОМИКА АЙЯРА ЛОАРХIАМЕ ГIУЛАКХ

ПАРТЕ ЦК декабрьски февральски Пленумий решенешца хьалхе а лелаеш республикв юртбоахама къахьегамхоша, кердадар балха юкъе а кхуьлаш, дукха гIулакхаш вIаштIехьдоах дIахо цIенхаштта юртбоахам дегIабоалабаря. Цу хьакъехьа Iальмате чIоагIа лоархIаме да балхацара наьха материальни безам совбоаккхилга. Цу деша къаьстта чIоагIа терко ю вай парте. Цудухьа хIана геттара лоархIаме да, къахьегамхой материальни безам совбоаккхаргболаш, моттигерча хьелашка хьежжа къахьегамах алапи тергдола экономически нийса система вIаштIехьйоаккхилга. Керттера дар да дIадодар кIезиг а деш, продукци дукхагIа яккхар.

Вай республике хIана дукхха колхозаши совхозаши я къахьегамхой балхацара материальни безам совбаккхара дикагIа къахьийгачарна кхы тIа алапи телилга кхетамца вIаштIехьдаьккха. Хьаьзцаргья вай Сунженски производственни управленера XIX-ча партсъезда цIерах колхоз. Цига 1964 шера планел совгIа арахийцача продукце хIара центнерах кхы тIа ахча тергдоли укх тайпара порядок оттаьй. Нагахьа санна ерригача бригадо е звенос план тIехкхочашйой, тIаккха цу бригада е звено члена кхы тIа алапи лургда—планал совгIа арахийцача продукцех 40 процент. Вешта, бригада е звено хIара члена ялат — ши тоннал совгIа доапаш, гидуаргаш — 500 килограмм, баьца давраши сомаши — 200 килограмм, хоартолаш — 800 килограмм.

ХьайоагIаш йолча юхейнсача продукцех ахча лургда паччахьалкхено дIаэцача мaьхах. ТIаккха кхыйолча культураех (силосе лаьрхIача хьажкIех, шекарен доакъарен свеклех, хьажкIех, баьца даарий фух) ахча тергда паччахьалкхено дIаэцача мaьхах. Кхы тIа луш дола алапи бригада е звено хIара члено даьккхача ахчанга хьежжа тергда.

Цу тайппара хургда кхы тIа луш дола алапи хьайбаш леладерашта а: шура — 200 литр, дулх—100 килограмм, фуаш—1.000-нел дукхагIа хургдоацаш.

ХьайоагIаш йолча юхейнсача продукцех ахча лургда паччахьалкхено дIаэцача мaьхах.

Колхоза кулгалхоштен специалисташтен планал совгIа арахийцача продукце хIара 10 эзар сомах тергда: колхоза председатела — 40 сом, керттерча инженера (механика) — 32 сом, бухгалтера — 28 сом, керттерча агронома — 36 сом, керттерча зоотехникаи ветлоран — 32 сом.

Кхы тIа алапи тергдола порядок я иштта берригача кхыболча специалисташта а болхлошта а.

Колхоза правлене решени яьй кхы тIа луш дола алапи ялат кхедеча колхозхошта хьувкъам чуйца 10 ди даьлча дIадала, хIаьта колхоза кулгалхошта, специалисташта, хьайбаш леладерашта — шу чакхдаьлча.

Дикача къахьегамах кхы тIа а алапи телара болх кхетамца вIаштIехьбаьккха колхозаши совхозаши кхы а дукха я вай республике. Цхьабакъда, цу лоархIамерча гIулакхи йоагIаш йола терко яц массанахьа. Дукха моттигаш я из болх тесса лелабеш. Цу тайпара гIулакх нийсделар Наьсарен производственни управленерча «Ингушский» совхозе, Урус-Мартана производственни управленерча цхьадолча боахамашка. Из кхы дIахо ла мегаргдац.

Балханара къахьегамхой материальни безам совбаккхара болх кхетамца вIаштIехьбаккха беза массайолча моттиге. Цу балха хIара колхозе, совхозе, шийна тайпара порядок хила тарлу, хIана аьлча хIара боахаме шийна тайпара хьалаш нийслу. Цудухьа геттара лоархIаме да моттигерча хьалашка хьежжа из гIулакх вIаштIехьдоаккхилга. Къаьстта терко тIаяхийта еза балха нормаш оттаяра. Теркалбе беза дIабодаш боле къахьегам. Цу даькъе колхозашта, совхозашта новкъостал де доагIа Iилмахошта — экономисташа. Бакъда, нормаш кхоачашъяр—из керттера дар дац. Нормаш тIехкхоачашъеш моттигаш дукха нийслу юрта боахаме. Эггара кертера дар да продукци дукхагIа йоаккхилга, цунга дIадодар кIезигделга. Цунна тIаерляяь хила еза кхы тIа алапи даларв ерригa система. ХIара колхозхочо дIадодар кIезиг а деш, дукхагIен дикагIен продукци ялярга хьежжа лакхлала деза цун алапи. Теркалде деза продукци яккхарга дIахьожаяь средствапш кхоаелта е.

Белгалдаккха деза укх тайпара цхьа лоархIаме гIулакх а. Балхацара къахьегамхой безам совбаккхара гIулакх вIаштIехьдаккха деза похалдаш къахьегами производствен тоаяра ларда тIа. Из дагадоагIаш хила веза хIара кулгалхо. Нагахьа санна комплексни механизаци а ца еш, прогрессивни методаш балха юкъе а ца кхуьлаш, алапи лакхдеш хилча, лакхлуча алапенен къахьегама овсарлени юкъе йоккха юкъ йоргья. Из вIалла мегаргдац. Къахьегама овсарле лакхъеча ларда тIа вIаштIехьдаккха деза деррига гIулакх. КПСС ЦК февральски Пленуме доклад еш, новкъоста Н. С. Хрущева белгалдаьхад юртбоахаме къахьегама овсарле лакхъяра керттера наькъаш. Деррига балхаш механизировании хьисапе де, хIаьта ерригача фермашта механизаци е еза. Терко е еза колхозий, совхозий кулгалхой балхацара материальни безам совбаккхара а.

ХIанз, КПСС центральни комитето юртбоахама къахьегамхошта хьалхашка доккхий дехкараш оттадаьча хана, Iальмате боккха лоархIам болаш гIулакх да къахьегамхой материальни безам совбаккхар. ХIара колхозе, совхозе махулла сихагIа кхетамца вIаштIехьдаккха деза из. Партийни организацеш дехкарийла я цу балха керте латта.

Шаьли производственни управлене «Дружба» совхоза цхьоалагIча бригада ка бола ялаташ чуэцара йола техника лакхарча темпашца тоаю.

Техника къаьстта дика тоаю механизатораша П. Климова, В. Сайханова, Р. Закаева, С. Чижикова. Укх девошка уж йистебоаргба ерригa 6 комбайн тоаяь.

Сурта тIа: Климов Павел шийн комбайна тIехкьара балхаш деш ва.

С. Шерипова сурт.

Новкъост Н. С. Хрущев Ленинградера дIавахар

ЛЕНИНГРАД, 9 июнь. (ТАСС). Тахан Ленинградера Москве дIавахав КПСС ЦК Хьалхара секретарь, СССР Министрий Совета Председатель новкъост Н. С. Хрущев.

Московски вокзале новкъост Н. С. Хрущев накъавоаккхаш бар КПСС Ленинградски промышленни обкома хьалхара секретарь В. С. Толстиков, КПСС Ленинградски юрта обкома хьалхара секретарь Г. И. Козлов, Ленинградски тIема округа бIуний командующи эскара инарал М. И. Казаков, кхыбола официальни нах.

Урус-Мартана производственни управлене «Красноармейский» совхозерча гIоpваьнача механизатора Кагерманов Оалхазера кхашка дIайийна горох дика хьувкъаргйолаш я. Цух бригада механизатораш ерригача культурашта обработка яь баьннаб.

Сурта тIа: комплексни бригада бригадир Кагерманов Оалхазар.

В. Байдалова сурт.

ИОСИП БРОЗ ТИТО ДIАВАХАР

ЛЕНИНГРАД, 9 июнь. (ТАСС). Тахан ухказаре дIацIавахар Югославе коммунистий Союза генеральни секретарь, Югославе Социалистически Федеративни Республика президент Иосип Броз Тито. Из Ленинграде хиннав официальни йоацача хоттагIлеи визитаца КПСС ЦК Хьалхарча секретара Н. С. Хрущеваи Советски правительствая вийха вена.

Аэродроме И. Броз Тито, цун сесаг, президента улувбаьнна баьхка нах накъабаха баьхкабар КПСС ЦК Хьалхара секретарь, СССР Министрий Совета Председатель Н. С. Хрущев, Ленинграда а Ленинградски областа а партийни советски организацей кулгалхой, дукха къахьегамхой викалаш.

Президента Титос чIоагIа баркал аьлар ше а шийцара новкъостий а Ленина городе селла безаме тIаэцарах. Цо белгалдаьккхар, Никита Сергеевич Хрущевца шийна хинна къамаьл чIоагIа аьттув болаш чакхдалар.

В. УЛЬБРИХТ СССР-е ХИЛАР

Шийна сесагаца вола СЕПГ ЦК хьалхара секретарь, ГДР Паччахьалкхен совета председатель В. Ульбрихта цунна улуваре ГДР партийни а паччахьалкхен а делегаши 9-ча июне IуйрийнIа «Ракета» яхача теплоходаца Омскера Иртыша тIа гIоала урагIбахар хийсте улача Чапаева цIерахча колхозе (Омски область).

Дикача колхоза экономика маьрра IоваIир В. Ульбрихтен цуна улуварчара. Немецки хьаьшашца бар КПСС ЦК Президиума член А. П. Кириленко кхыбараш.

(ТАСС).

КПСС ОБКОМЕИ РЕСПУБЛИКА МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ

ХIАРА ГЕКТАРА ТIАРА дукхагIа юртбоахама продукташ

КА БОЛА ЯЛАТАШ ЧУИЙЦАЧА ЛАЬТТАШКА ДОАКЪАРИЙНА ЛАЬРХIАИ ЯЛАТИЙНА ЛАЬРХIАИ КУЛЬТУРАШ ДIАЕРА ХЬАКЪЕХЬА

Укх тIеххьарча шерашка республика колхозашеи совхозашеи дикка шердаьа шин культурана юкъе ка бола ялаташ чуийцача лаьтташка доакъарийна лаьрхIа культураш дIаюв лаьтташ, лаьттаех интенсивно пайда эцара чоах хIара гектара тIара дукхагIа йоах юртбоахама продукташ. Масала, «Красноармейский» совхозерча СССР Лакхехьарча Совета депутат нов. Кагерманов керте латтачь 1-ча тракторно-полеводчески бригаде 80 процентага кхаччалца дола лаьтташ шоалагIа шин культураш тIайолаш хулча шерашта шозза юаш. Укх тIеххьарча шин шера доккхийча лаьтташка дIайийнача культураш хIара гектара тIара 7 эзар совгIа доакъара единица яьккхай.

ХIанз шоалагIа дIаюв хьажкIеш кхийола культураши республика хьалашка хьайбаш доакъарашца Iаламдергала керттера хьесап ба. Цхьабакъда, цхьайолча колхозийи совхозийи кулгалхошеи специалисташеи теркалбиц цар лоархIам, бизза пайда эцаш гурахьа дув ка бола ялаташ чуийцача доакъарийна лаьрхIаи ялатийна лаьрхIаи кхи культураш дIаерийна лаьттаех шердаре тороно́х, шоалагIа дIайийна культураш кхьерга агротехникан кхоачашъяц, из бахьан долаш цар эффективность лох а лу.

Керттерча шин культурана юкъе гурахьа доакъарийна лаьрхIа доккхийча лаьтташка дIайийнача культураш доахан тIа а лекхам юйт дукхкача боахамашка, хIаьта из бахьан долаш доахана кхогаш тIа а беттаж дукха доакъараш доалу. Масала, Шаьла производственни боахамашка «когаш тIабеттийташ юаьй» 1700 гектара тIа гурахьа доакъарийна лаьрхIа дIайийна хиина культураш. Цу лаьтташка оахам дечa хана доккхий дарбалаш хул, чIоагIа хала хул фу дIале а лаьттах чудахийта а. Из иштта доллашехьа а, дукхача боахамашка лертIа оахам дац агрегаташца, фу дIайийна лаьтта шаьрдац.

Доакъарийна лаьрхIа 4336 гектар гурахьа дIайийнай Урус-Мартана управлене совхозашка гIоала. Царех 1800 гектара тIа тIалехаш доахан доажадаьа. Керттерча шин культурана юкъе дIайийнача культураех къаьстта вогIа пайда эц «Горец» яхача совхозе. Цу совхоза директора нов. Божнос соахкара гIулакх теркал да а деш, доакъараш хийчделга хIанз а вIаштIехьдаьккхадац, доакъарийна лаьрхIа гурахьа дIайийна культураш чуэца еза ха тулаш латташехьа а. Доахан тIа а хийца яийтай 300 гектар, цу лаьттах доакъарийна лаьрхIа гурахьа дIайийнараш яц 150 гектар мара. Цу совхоза 1-ча отделене хьажкIаш дIае кийчдаь 75 гектар оахам доккъалуш ул, хIаьта хьажкIаш дIа ца юаш тIехьа йолхаш латт.

«Красноармейский» совхозе а цу тайппара нийтай гурахьа доакъарийна лаьрхIа дIайийна хинна 300 гектар гаргга культураш, хIаьта дIайийна хьажкIаш яц 110 гектар мара. Лаьтта чIоагIа докъадеина доллашехьа а, гурахьа дийна ка бола ялаташ чуийчачул тIехьагIа доакъарийна лаьрхIа культураш дIаера цу совхозе деш дола оахам 23 — 25 сантиметр кIоарга ду, доахаш макхаш а токхеш катокаш а йоацаш. Цу гIулакхо дIахо кхы а дукхагIа доацадолийт оахам. Сунженски управлене гурахьа дийна ка бола ялаташ чуийчачул тIехьагIа доакъарийна лаьрхIа культураш дIаера тIехьайсай доакъарийна чуийцараш 400 гектар йолеи хьажкIаш дIайийнараш 100 гектар мара йоацеи «Победа», яха колхоз. Кирова цIерагча колхозе гурахьа дIадийна ялаташ чуийцачул тIехьагIа дIа ца юаш йитай 250 гектар, мукъадьнначa лаьттаех бизза пайда нийцабац. Шеча Эскара цIерахчен ХХ-ча партсъезда цIерахчен колхозаши.

Дукхача колхозашка гурахьа доакъарийна лаьрхIа дIайийна культураш чуэва еза ха тулайт, чуэцилга а геттара мела лел.

Иштта кхоачамбоацараш долаш моттиг я Грозненски производствени управлене дукхача боахамашка. Масала, «Советская Россия» яхача колхозе гурахьа дIайийна 60 гектар дукха хана еенз доахан доажадеш я. Шалмаз а хиина дIаэттех из лаьтта, хIанзвацa ца оахаш ула.

«Горячеисточненский» совхозе доахан тIалехиаш юаьй доакъарийна лаьрхIа 480 гектара тIа дIайийна культураш, аьла лаьрхIа хьехкад 150 гектара тIара гурахьа дув ялаташ, гурахьа дийна ка бола ялаташ чуийчачул тIехьагIа дIаюв культураш дIае оахам делгеи дIаювлгеи мела лел. Аьхача 350 гектарах 150 гектар мара дIайийнаиц. 1-ча Май цIерахча колхозе гурахьа 380 гектара тIа дIадийна ялаташ доакъара лаьрхIа дуахаьд, хIаьта аьтараш яц 228 гектар мара.

Дукхача колховашкен совхозашкен культураш шоалагIа дIаюча лаьтта удобренеш вIалла а тоесац.

КПСС обкома бюроси республика Министрий Советой юртбоахама продукташ яхарен кийчъярен министерство, хиш дехка лаьтташ леладарен хия боахамен министерство, парткомий секретараши производственни управленей начальникаши, совхозий директораш а колхозий председателаш а дехкарийла баьб лаьттайн климатически хьалий лоархIам а беш, гурахьа дIадийна ка бола ялаташ чуийцача лаьтташка доакъарийна лаьрхIаи ялатийна лаьрхIаи культураш дIаювш дола лаьтташ мемогга дукхагIа шердара де дезараш лаьрхIа чакхдаха а шоалагIа юв культураш лакхача агротехнически боареме шоай ханнахьа дIайийна йоахилга Iалашде а. Цу гIулакха доапача ханашка чуийца яха еза гурахьа дув ялаташ чуийцачул тIехьагIа доакъарийна лаьрхIа культураш дIаювргйолча участкаш тIара гурахьа доакъарийна лаьрхIа дIайийна хиина культура, хIаьта доахан тIа а хийца гурахьа дийна ялаташ дуаделга хьалла дехка а деза. Гурахьа дийна ка бола ялташа чуийцачул тIехьагIа шоалагIа ялатийна лаьрхIа культураш дIаюргйола участкаш хьалхагIе а хьекъовстаяза а фийг чIоагIбала болуча хана дукха комбайнаш цхьана а йолаш ялата культураш хьахкари ардари цхьана а доалаш чуэцилга вIаштIехьдаккханза а даргдац, хаххарий ардаран дукха ха юкъе ца а йолийташ. Ялат оардача хиина чe хьагулде а деза.

Юкъ юкъейолайта мегаргьяц дIайийна кIал хиина культура чуэцаран, лаьтта ахаран, шоалагIа культура дIаеран. Керттерча шин культурана юкъе доакъарийна лаьрхIа гурахьа дIайийна хиина культураш чуийца яьнначул тIехьагIа оахаш дола лаьтта 16—18 сантиметр кIоарга оахалде цу цхьан ханна из IотоIадеш хIама а тохкаеш. Гурахьа дIадийна ялаташ чуийца даьначул тIехьагIа йийхьача а оасарах цIенача а лаьтташка оахам дара меттел дискови мaкхашцеи лущильникашцеи лущени е а тIехьа комбайн йолча агрегатаца культура дIае а еза. Дукха оасар тIадаьннача а лаьттанца кхоачаихиллал тIоадал йолча а — ма оахалу кIоаргагIа ахе деза лаьтта. Гурахьа дийна ялаташ чуийца даьнначул тIехьагIа доакъарийнеи ялатийнеи лаьрхIа культураш дIае оахаш дола лаьтта нохарах, волокушах-лаьтта шаьрдергах, кхалаш ягIача катока секцех латташ йолча лаьтта оахача агрегаташца мара ма оахалде. Лаьттанца тIоадал кхоачамбоапаш хуле цIаьхха а лаьтта тоIадеш хIама токхайойла.

Гурахьа дIадийна ка бола ялаташ чуийцачул тIехьагIа доакъарийна лаьрхIа дIаюеш йола хьажкIаш, массаза а, квадратно-гнездовой хьисапе дIае еза, тIехьагIа 2—3-зза макха а боаккхаргболаш, мугIарашта юкъе шин оагIорахьа механизированни обработка а ергйолаш. ШоалагIа культураш дIаюргйолча лаьтташка моттигерен минеральни удобренеш еххилга шерра дIадоладе деза.

Лаьтта оаха агрегаташ вIашагIйоха а паркхаш хьалтергий новкъосталцеи хIаьта иштта блочни методацеи ча гулдара механизаци е а колхозаштеи совхозаштеи новкъостал де а дехкарийла и республиканска «Сельхозтехника» объединени.

Шаьла, Грозненски, Урус-Мартана производственни управленей начальникийн парткомий секретарийн уйла тIаерзаьй шоалагIа культураш дIаювлга во вIаштIехьдаьккха хилара, — царгара хьадийхад гурахьа дIадийна ка бола ялаташ чуийцачул тIехьагIа доакъарийнеи ялатийнеи лаьрхIа хьажкIаши кхыйола культураши ханнахьа дIаювлга Iалашдаргдолаш, керттерча шин культурана юкъе дIайийна культураш чуэцара а хьалхара силос лаьттах йоллара а темпаш сихъяха.

ЯХЬЕ ЯЬННА ШИ КОЛЛЕКТИВ

СЕМИЛЕТКА яхлагIча шера хьалхарча ах шера план ханал хьалха кхоачашъяра шерра социалистически яхь а йоаржаяь хьинаре къахьегаш я крекинг-завода №№ 13-14, 15-16 йолча установкай коллективаш. Цхьан тайпара йолча шаккхе установка коллективаша коммунистически къахьегама сийлен цIи лелаю ши шу гаргга ха я. Ди тIехьа къахьегама оасарле лакхъяра балха опыт дIа-юха луш къахьегаш я тха установкай коллективаш, — йоах № 15-16 йолча установка начальника Ревунов Андрей Евсеевича. Нагахь санна царех цхьан установка рационализатораша, новатораша балха юкъе кердадар дихьача, цу сахьате шоллагIча установка балха юкъе а хьу из кердадар. Иштта барт тайча къахьегарга хьежжа дика да установкай технологаша доаха къахьегама толамаш.

Укх шера къаьстта дика къахьегаш я Кошевой Олега цIи лелаю нов. Ревунова кулгалду № 15-16 йолча установка коллектив. Валови продукци арахецара пхе бетта план тIехкхоачаш а еш, планах лаьрхIачул совгIа массеха эшелон продукци арахийцай технологаша. Къахьегама темпаш кхы лох ца йолийташ болх беш ба технологаш укх бетта а.

Коллективо дика вIаштIехьбаьккхаб шийн болх. Балха ди йисте доалача хана смена баьча балха итогаш ю, хIаьта кхоана де дезачул план оттаю. Нагахь санна цу установка коллективаца яхье яьннача викх установка технологаша цул тIех толамаш даьха дале, кхоана беррига шийн низ тIабохийт цо уж санна къахьегама толамаш дахара. Иштта совдоах цар шоай хьинар.

ПОЛИТИКО-МАССОВИ болх а дика лелабу коллективо. Каст-каста балха опытах лаьца беседаш еш КПСС ЦК декабрьски февральски Пленумий материалаш йовзийташ дика къахьег агитатораша. Царна юкъе ва установка инженер Троицкий Юрий, машинист Рытов Федор, кхыбараш. Балха юкъе нийсденна кхоачамбоацараш дIадахара дика новкъостал ду установке арадуьлача пенгазето, къахьегама листоко. Къахьегама дисциплина техкаечарца а лира ковсам лоаттабу технологаша. Масала, дукха ца йоацаш бахке тIехьависар цхьа оператор, цул тедьагIа балхара ханал хьалха цIаяхар оператора гIонча къона йоI. Уж санна къахьегама дисциплина техкаераш ца хилийтара оарцагIа хьалар коллектив. Хьалха бригадашка а дувцаш цул тIехьагIа установка технологий юкъарча собране а дувцаш дийцар из гIулакх. Белхтохкаме эзар дисциплина техкаераш. ДIахо йодача хана кхы гIалат ца далийта дош делар цар. Цул тIехьагIа из санна йола цхьа моттиг нийсъеннац.

Российски Федераце 30 миллиард фонде дика дакъа лоацаш ба установка рационализатораш. Укх шера хьалхарча пхе бетта балха юкъейнхьараш воркI предложени я. Цар паччахьалкхенна массеха эзар сом пайда баьб. Къаьстта боккха пайда луш я насосий конденсаторашта продувка яра Шахов Георге сина предложени. Цо шера бу пайда пих бIаь сом ахча да.

Ах шера план массеха ди хьалха кхоачашъе дош денна установка коллективо. Цу даькъе къаьстта дика къахьегаш ба технологаш ин. Ф. Кузнецова, П. Швецов, иштта кхыбараш.

Дика къахьегаш я цунца социалистически яхь лелаю Власов Фомича кулгалду № 13-14 йолча установка коллектив. Валови продукци арахецара пхе бетта план 29-ча мая кхоачашъяьй, хIаьта май бетта план 3 ди хьалха кхоачашъяьй цо. Уж къахьегама толамаш доахача хьинаре къахьийгар цу установке а шоллагIча цеха установкай бригадашта юкъе а эггара хьалха коммунистически къахьегама сийлен цIи яьккхаче Сурцев Георге кулгалдеча бригада болхлоша. Укх бетта хьалхарча деношка хIара смена норма 110—115 процент кхоачашъеш ба уж.

Валови продукци арахецара яьх бетта план ханал хьалха кхоачашъяра шоай низ ца кхоб кхахьегаш ба установка технологаш. Из дехкар кхоачашдергхиларах дот тийша ба уж.

В. КОСТОЕВ.

СИХАГIА А ДИКАГIА А ТОХА БУРУВ

ХИМИЧЕСКИ промышленноста эгтаро прогрессивнегIа дола дакъа хулаш латт мехкдаьтта-химех. ЛоархIам тIа-тIа дуккагIа даккхуш боагIа мехкдаьттах, Iаламен попутни газех йоалххаш йолча углеводородни бедала.

Укх тIаккъарча шерашка бурув деттарийн геологийн ницацие вай республика хьайийлай мехкдаьтта доалла керда моттигаш, хIаьта цунах йиш хиннай мехкдаьтта дахаро боарам дикка лакбе а.

Цхьабакъда, мехкдаьтта даккхара хIана дIакхьачача боарамга кхоачамбулургбац республика хьалхе боахкамо тIа-тIа дуккагIа дIадехараш кхоачашдара, цу тIа мехкдаьтта-химиц дIаво дуккагIа дегIайоалае лаьрхIа а хиларца.

Мехкдаьттехошта хьалхашка декхар отталаьд — «Грознефть» гIулакташ эгтаро дикагIа тоалваначa хана цуи хиндий эгтара лакхагIча мехкдаьтта даккхара боарамал лоацлача хана дуккха гаьна бала а Къилбаседа-Кавказски совнархоза мехкдаьтта доахачеи газовойи промышленноста управлене гIолла хьалхара моттиг яккха а. Декхар сий долаш а бехктокхаме а да. Из кхоачашделга гучаяьха мехкдаьтта доалла моттигаш пайда эца кийчъеи керда гучаяьхарашта гохкамбен безам болча бурув деттараша беча балхага хьежжа хургда.

Ер шу хьадоладеннача хьалхарча деношка а деш, метеорологически хьалаш хала хиннадоллашехьа а, балха темпаш лакхъеш хьайоагIа бурув детта организацеш. Дега дика хетар деш факт я пхе организаце 5 бетта план кхоачашъяр; ерригача объединене гIолла лаьрхIача планал совнагIа теха бурув 2657 метр да. «Грознефтеразведка» яхача треста (управляющи нов. Маниев) бурув детта болхлойи «Гудермеснефта» НПУ бурув детта пехаши мара йисаиц паччахьалкхен декхар тIаоллаш.

ЦХЬАБАКЪДА, цхьанна дахьача толамашца тадаь Iе йиш яц бурув деттараш, хIана аьлча укх шера пхе беттей дIадахача шера пхе беттен баь болх вIашш нийсбича гучадаргда, укх шера 10000 метр кIеаттагIа бурув теха хилар. План тIехкхоачашъяьй мехкдаьтта даккха бурув тохара чотах, кхоачашъяьнза йисай тохкама бурув тохара план. Цун маIан да мехкдаьтта доалла моттигаш а запасаш а совъяхара ваданиш кхоачашъеш ца хилар.

Кхы дикагIа болх бе торонаш йий? Йолаш я. ХIаьта уж хилар хьахьокх вай мажкаша.

Мишта доах цар уж толамаш. Бурув деттача цхьан бригада болх дикка эйча гучадаргда, из аьттув ца хоаш боалаш ца хилар. Дерригa хьийнар тIадахийтаи цIаккха ца социйташи ерригача бригада юкъара болх чIоагIбеш къахьегар бахьан долаш боал из толам. Шийга доагIар дизза кхоачашду вахта хIара члено. ХIаьта вахто барт тайна болх бар — бурув деттача гIулакха ах дакъа даь далар. Кхы дIахо эшаш хIама дац Хадданза болх белга вIаштIехьдаккхар мара, хIаьта цунна а аьттув баргба, нагахьа санна участка мастерен кулгалхошеи балха план лерттIе уйла тIа а яхийта оттайойя.

Дергдолча балхий уйла ярах дола дош да вайцига вIаштIехьдоацар а. Из бахьан долаш паччахьалкхенна дикка зе а хулаш, сайце латташ ханаш йоах бурув деттача бригадаш. Къаьстта зо латт из гIулакх «Грознефтеразведка» тресте.

БУРУВ тохара темпаш лакхъяра лоархIам болаш дола цIралагIа Йулаха да аварец ца хиийтар. Скважинаш чIоагIа чоалхаш я вай, хIаьта цу гIулакхо бурув деттача бригадай беррига членашкара дIадех болх боарамагIа а кхетамца а белга. Цхьа бахьан а технологически режим толхаяро чоалхацен хален аварец хиийта тарлуш, хулийташ моттигаш а я. Цхьабакъда, уж дIайоахаш паччахьалкхенна докияй зелаш хул.

Из хьахьокхаш дола масал да бурув тохара мастер нов. Вергун а участка начальник нов. Перов а волаш йола МагIалбнкерча 2-ча бурув деттача контора № 621 йола буровой. 8-гIа колонка 2877 метр кIоарга Iочуйохийтача хана аргIаниш тIайохийташ йола турба тIIырг юкъе а йолаш тIахьовзаь хиннай. Из цхьане а теркал даьдац, буровой чу контора кулгалду болхлой кIезига хиннабоаццашехьа а, балха опыт дика йолиш бурильщик а воллашехьа, колонна буровой чухкай.

Цунах хиннар — паччахьалкхенна хиина бIаьш воараш сомаш зе.

Иштта харцальбеал болх цун лерттIа уйла еш ца хилча. Авареш хилар бахьан долаш ерригача объединене гIолла алхха укх шера 6иь бетта хиина зе 200 эзар сом ахча а ца тохаш диса 3000 метр бурув а да. Цу деша уйла е еза, авареш йоацаш бе йиш йолаш ба болх.

ЦХЬАЬКХА кхоачамба бурув тохара темпаш лакхъергIолаш — материалаш кхомбеш дIаухийтилга, оборудовани а инструмент а лораелга.

Бурув ца хилча, агрегат балха юкъераяьлча буровой соц, зепаш совдувл, хIаьта кIоарга бурув детта буровой сеце латтош доаккхача хIара сахьатах 200 сом ахча дов.

Дерригa чухьара кхоачамаш оарцатIдахаро буровикашка йиш хулийтаргья дийза дисар де а шоаьтта хьалхашка латта декхар кхоачашде а.

Н. НАЗАРОВ.
«Грознефтa» объединене начальника заместитель.

ЯХЬ ЯЬРЖАЙ

Семилетка алхлагIча шера къаьстта дика къахьегаш я Грозненски «Металлист» яхача завода коллектив. Валови продукци арахецара пхе бетта план 105,4 процент кхоачашъяй, планах лаьрхIачул совгIа 3300 сом мах бола продукци арахийцай тха завода коллективо. Май бетта даьха къахьегама толамаш а дика да. Бетта план 103,1 процент кхоачаш а еш планах совгIа 3200 сом мах бола продукци арахийцай оаха.

«Красный молот» яхача завода коллектива болам раьза хиина хьаллаьцаб тха завода болхлоша. Шерра социалистически якь а йоаржаяь валови продукци арахецара 6 бетта план 105—110 процент кхоачашъе лерхI оаха. Планал совгIа арахецаргья массехк эзар сома продукци. Дика къахьегаш ба слесараш нн. Ханукаев, Мисропов, Инаркиев, Тачилин, иштта кхыбараш.

Л. МИХАЙЛОВА.
«Металлист» яхача завода партийни организаце секретарь.

БОККХА НИЗ

ГРОЗНЕРЧА «Красный молот» яхача заводе 1959 шера вай мехка эгтара хьалха вIашагIъеллар общественни конструкторски бюро. Цу сехьате завода рационализатораша чIоагIа езалар цо, хIана аьлча цара новкъостал ду конструктораша. ОКБ членаша балах мукъа болча хана рационализаторски предложенех чертежаш уттаду, белхлойта консультацеш тел, пайдане йола керда предложенеш гучаяхара рейдаш ю, кхы дуккха балхаш а ду.

Масала, 1963 шера ОКБ членаша белъонда кийчъяьй 100 совгIа рацпредложени. Цу гIулакхо новкъостал ду керда рационализатораш хьалхабе а цар тела предложенеш дика качество йолаш хилийта а.

ВОИР-а заводской Совета содамах общественни конструкторски бюрох общественни технически бюро ль ши-кхо шу даьннад.

Цу чу йоагIа ялх группа, масала, конструкторски, технологически, экономически, нормировани яра группа, кхыяраш а. Цунга хьежжа болх цIенхашта тоабе а дуккагIа торонаш я ОТБ.

Технически бюро дукха болх баьб ше вIашагIъеллача дена. 450 рацпредложенешта чертежаш а кхийола технически документаци а кийчъяьй цо, А1 формат йолча каьхата 1700 листа тIа чертежаш даьд, 9000 балха сага-сахьат кходаьд. Цу бакъдараша дика хьахьокх мел низ болаш я ОТБ.

Завода общественни технически бюро членаша доккха новкъостал ду шефство лелаеча «Старсюртовский» совхоза. Халача балхашта механизаци яра, кхийола а проблемаш къоастаяра шоай хьинар тIадерзадаьд цар. Совхозе лаьрхIа химически удобренеш дIаюха кхувсаргйола машина еш ба хIана тха конструктораш. Цу даькъе къаьстта дика къахьег нн. Пейсахова, Решетникова, Афоничева, Шехоццовас.

Рационализаторашта технически дешашта дола новкъостал даьIец ОТБ членаш. Цар тайп-тайпарча дешнех лаьца докладаш, беседаш ю, белгалдоах производство эргаьккха тоаяра до дешараш.

Общественно-технически бюро членаша айхха бувзам лоаттабу рационализаторий предложенеш балха юкъеихьара новкъостала йолча бригадашца, кIаьта технически дешаш къоастаде царна новкъостал а ду. Из пайдане гIулакх кхычахьа хьаллаца мегаргдолаш да, хIана аьлча общественни конструкторски бюрош е отделаш йоккха тIехьале йолаш я. Цудухьа къаьстта йоакхо е еза махулла дуккагIа инженераш, техникаш, мастераш, толашагIа бола болхлой, студенташ технически творчестве хьинаре дакъа лаца юкъеозара.

Предприятей партийни, профсоюзни организацеша массаза а новкъостал де деза шоай мукъача хана юкъара гIулакх бахьане болх беча конструкторашта, цар творчески болх бара эша хьалаш вIаштIехьдаха деза. Цу даькъе къаьстта оарцатIъала еза ВОИР-а областной совет.

С. ВАРТАНЯН,
«Красный молот» яхача завода ВОИР-а совета председатель.

ДЕШАРИ ПРАКТИКЕИ ИЙГIА ЛЕЛ

ШИ БУТТ совгIа ха яьнай Ныьсарен профтехучилище занятеш йолаеча, 60 саг ва укхаза дешаш. Уж ба хургбола «Электроинструмент» яхача завода токараши слесараши. Завода а тха районерча кхыча предприятешта а керда, квалифицировании болхлой ца хьача баргбоаццадаь хьайийла я цу тайпара школа.

Доккха дика хетар да профтехучилище хьаьллар.

Цхьабакъда, хIанз вай дувцарга цу училищера дешар мишта лела а цига деша багIараша пааагIча хьала тIа деш а.

«Электроинструмента» яхача завода цIеношка ба дешархой дешаш. СМУ-11 гIишлонхой ба классашта лаьрхIа цIеноаш «кийчъяьраш». Классашта юкъе сиха йоакъаш чухарчар ахерам болаш я. Пенаш чIормадовлаш латт, штукатурка Iолег царна тIера. Из болх баьраш, катехха шоашта хIа, мулг йоацихаш лела нах ба аьнна хеташ йола уйла дег чу йосс.

Кастта учащице деша хьечуца везаш кхы а 180 саг ва, цхьабакъда, уж нах дIатарбергбола моттигаш хIанз а кийчъяьнза я.

ГIишлонхоша дош деънадар май беттехье а классашта кхоаагIча этажа тIа цIеноаш кийчде, аьнна. Цхьабакъда, из дош кхоачашдара хIанзалца хьа даь цхьаккха хIама дац.

Училище вIашагIйоллалехьа цунна теоретически практически новкъостала дергда аьхадар заводо, вешта аьлча — лекцеш еш инженераш а кулийтаргба, практически занятеш йолча хана чел эша токарнни кхийолеш станокаш а кулийтаргья. Цхьабакъда, дош деннача дисар.

Учащице деша вагIача 60 сагах 60 токарь ва, хIаьта вожаш — слесараш. Масала, токара гIулакх Iомаде практически занятеш яра пхи станок къоастаьяй заводо, шоаш бергбола болх баь къечачул тIехьагIа, хIанз цареш цаI мара болх беш яц. хIаьта вож юхе мел йисараш гIорайича санна латт.

ТIАККХА фу хул цунах? ГорваI тIехьаюс а практика. Токарий дешар Iомадеча 60 сагах ши группа яьй, хIаьта царех цаI цхьан шера деша дезаш мара яц. ТIаккха, практически гоазал маца Iомаргья дешархоче, нагахьа сийна цунна болх бе станок ца хилча.

Училища кулгалхой раьза хиннабар болх беча хана дешархой мастерашта бIарахьежа битабаларе я, цхьабакъда, завода хиренце из дайта а тиганзар.

Цунах, заводаш училищанее юкъерча гIулакхашца хьежача хеталу уж вIешк юкъе цхьанкха гIулакх ца доагIаш йола «къастъкъаьсте шн еппачахьалкхе» а аьнна.

Завода директе шо дахьа декарах цунна хилаиза эргаш аьнца вIашагIъелла ма йий из школа, цудухьа цхьанна я оагIорахьара ехетадеш дац шо из села хийра хIана йоах. ХIанз мо мара практически Iомалуш ца кхача, заводо мичара боагIаргба квалификацировании болхлой?

Паччахьалкхено дукха ахча хьажеш завода гоазал йола болхлой кийчбар духьа, цудухьа биэза пайда юха хургболча тайпара вIаштIехьдаккха деза дешара гIулакх.

В. МАРЗИЕВ.

ХЬАДОЛАДЕННАД СИБАРЕГIЕН МЕХКДАЬТТА

ТЮМЕНСКИ ОБЛАСТЬ. Укх деношка дегаш гIоздаьнна ба мехкдаьтта лоххоа Шаимски экспедицешара мехкдаьтта дахараш промысловикаш. Трехозерни моттигера мишта хул хьажа эгтара хьалха Малхбузен СибарегIа мехкдаьтта даха боламенараш уж ба. Болх бе йолаелар мехкдаьтта доаха керда промысел. Тайгерча Конде яхача хи тIарча кемаш сецача Суоборски яхача моттиге ших болча танкераша дIайийар шиархьцара СибарегIен мехкдаьтта.

Мехкдаьтта даха доладаьар шаимски геологоразведчикаша белгалдаьккхар ах шера план хьалал хьалха кхоачашъяра, 30 эзар логониш метр бурув теха скважинаш яьхай. Цхьа метр кIоарга бурув тохарга дIайоада мах 1961 шерарчул шоззадохбаь. Графикел дуккха а хьалха хилаш болх бу укх деношка шIи хьача сибирски разведчиний-бурув деттарий — Урусов Семенни Гиллоевский Владимирен бригадашца.

«КхоалагIа Баку» шийа болх дIаболабеш я. Укх гарргарча хана дарегIа доагоцаш химически промышленноста эшача бедалеч Урали СибарегIен Iалашъолургья цунга.

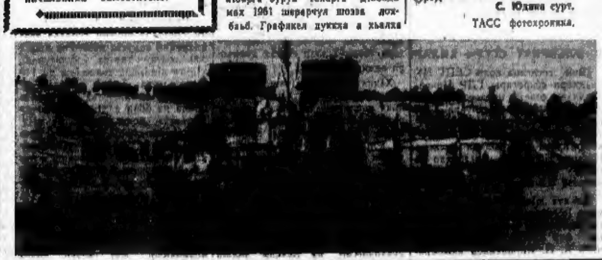

СУРТА ТIА: (аьрдехьа) разведчикий-бурув деттарий бригада кулгалхо Социалистически Къахьегама Турпал, РСФСР Лаьрхьарча Совета депутат Урусов Семен. Промысле уха кемаш еца латтача танкер чу мехкдаьтта чудотташ латт (юкъара сурт). Тайга урагIкодаш латт керда мехкдаьтта вышка (аьттехьара сурт).

С. Юдина сурт.
ТАСС фотохроника.

ШВЕЦИ, ВАЙ ЛОАЛАХО

ИЮНЬ бутт бекъабиннашчул тIехьагIа Советски Союза Министрий Совета Председатель Н. С. Хрущев гIоргволаш долча Къилбаседа Европа мехкашта юкъе эгтара боккхагIа а экономически дегIабенагIа а бола мохк ба Швеци. Ший территорега диллача (450 эзар квадратни километр) цо хоалагIа моттиг лоац Малхбузен Европе, из ктаза йоккхагIа я Данел, цуи территори оалда тIех я Норвега территорел.

Капиталистически дунен промышленни производстве Швеце лоацаш дола дакъа 1,1 процент да, хIаьта цига бахаш болча нахах кхоачаш ах процент а хилац. ХIаьта а дунен халкъашта юкъера цахаре боккха лоархIам болаш я Швеци. Из ишта хилара гIоду шведски экономика цхьадола довкъош деррига дунен тIа лоархIаме хиларо а, Малхбоале Малхбузени мехкашта юкъе географически аьттув болча Швеци уллаш хиларо а, шведаша лелаеш йолча нейтралитета (тIема цхьоагIонашта юкъе ца яхара) политика а, дунен халкъашта юкъерча организацей, эгтара хьалха вIашагIкхийттача Къаьмий Организаце балхаца хьинаре дакъа лоацаш уж хиларо а.

* * *

Лоадама хIама ца эшаш деррига шведски лаьтташ упсальски корола Олафа ший доалакъа дерзадарца VIII—Х бIаь шерашка централизованни паччахьалкхе хилар Швецех. Ше хьахиначa хьалхарча бIаь шера дена XIX бIаь шере йолаллалца дуккхаза а агрессивни тIемаш леладаьд Шведски королевствас, из дакъа лоацаш хиннай дуккхача тIема коалицешка, хIаьта цкъа (XVII-ча бIаь шерен XVIII-ча бIаь шера юххьеп) цунах Скандинавен Балтийски форда тIех гегемон а хилар. Цхьабакъда, агрессе политико е мехка сийле а яккханзар е мохк бIаьхий а банзар. ТIехьара а Шведена карараьллар тIемаш а деш цо дIалийча хинна территореш, экономически хIалац хилар из. Швеце араьхьара политика оьлангара хувцаялларца белгалдаьлар XIX бIаь шерах шоллагIа итт шераш: Норвегена духьала тIема поход ячул тIехьагIа мехко ца леладеш дитар тIема коалицешта юкъеухилга, нейтралитета политикага аьлар из. Цунах дика беркат даьлар. 150 шу совгIа ха йоаккхаш хаданза машаре дегIаахаро Швецега йиш хилийтар йоккхийча тIема доакъазалалехи мохк хIалак хилараха лорааларьл совнагIа, ший экономикей культурей тоае а.

* * *

ХIАНЗАРА Швеци — гегтара чIоагIа дегIабена индустриально-аграрни капиталистически мохк; цун къамах доходах диъ дакъа дича царех кхо дакъа совгIа промышленни производстве луш да.

Дерригача доккхийча а дуккача кагийча а хиш тIа яхача гидроэлектростанцееx латт мехка энергетически база. Шерра-шера цига йоаккхаш йола электроэнерги 40 миллион киловатт-сахьата дIаккхоач, хIара сага-сих кхоачаш йоаккхаш электроэнергега диллача капиталистически мехкашта юкъе йиъагIа моттиг латт Швеци.

Швеце эгтара дуккагIа дегIадаьккха промышленноста доахъаш да аьшка руда доаккхилга, электрометаллурги, машиностроени, судостроени, целлюлозно-каьхати производство. Дика хиларца белгалдоалаш а капиталистически мехкашка чIоагIа дIадодаш а да шведски аьшка руда; 23 миллион тоннага дIаккхоачаш доаккх цига. Чоп 1,5—2 миллион тонн, болат 3,5—4 миллион тонн доаккх.

Машиностроени керттара моттиг дIалоац шарикоподшипникаш, бувзама средстваш, электроэнергетически целлюлозно-каьхатен предприятешта эша оборудовани хьаяра. ЛоархIамера моттиг дIалоац судостроене (кемаш хьадеро). Шера хи тIа доахача кемай брутто-тоннаш 700—900 эзарнега дIаккхоач; кемаш хьадарга диллача капиталистически мехкашта юкъе йиъагIа моттиг лоац Швеце.

ЧIоагIа лаккха боарамe латт целлюлозно-каьхатен хьуна херх хьокхен промышленность. Каьхати картони хьадарга диллача капиталистически мехкашта юкъе кхоалагIа моттиг лоац Швеце.

Шведски промышленноста массе даькъе белгалдоалаш да производство чIоагIа концентраци хиларца. Мехка цухь 37 эзар совгIа акционерни обществаш йолаашехьа а промышленни производстве а хьаь продукци дIахийтарг а кулгалдара лоархIамера яраш эгтара йоккхагIа йола 25 компани (общество) я. Ерригa а керт-кертера промышленни монополеш эгтара йоккхагIа йолча йиъ банке тIехьожам доаттабеш я.

Шурийна хьайбаш кхабаргахьа лостам а болаш болча Швеце юрта боахамо луш да къамаи доходах 15 процент гаргга, хIаьта мохк кхачаца Iалаш а бу цо. Оахаш дола лаьтта алхха 3,7 миллион гектар мара дац; цунах 70 процент доакъара культураши баьцаши дIалаьш да. Оалал дача хьалера дараш доккхий фермерски боахамаш да. Шоай доходаш алсамъяхара тIа а кхуваш, сбыто коопераце юкъа бьанна ца Iеш, производственни коопераце юкъа а бувш цхьабола кагий фермераш.

Мехка Iадальмате боккха лоархIам болаш я арахьара торговли. Шоай цигара кхыча мехкашка аьшка руда, шарикоподшипникаш, промышленни оборудовани, форда кемаш, каьхат, целлюлоза, электрооборудовани дIа а ухийташ, шведаша кхыча мехкашкара шоаьшта тIаккхуьх мехкдаьттеш мехкдаьтта продукташи, Iаьржен бос болен металлаш, текстильни промышленноста эша бедал, кхыдола эша хIамаш, хьайбашта доакъар. Внешнеторгови баланс понагIча хьало дефицитни я, цхьабакъда, из меттвоттаю судоходствахи, туризмахи, доазов араьхьарча капиталовложенехи тIаухача доходаша. Советски Союзацарен социалистически кхыча мехкашцарен торговли толаме дегIаух. Укх тIехьарча шоазтъкъа шера, вешта аьлча СССР-ан Шведенеи юкъе дипломатически гIулаккаш эттача хана дена, СССР-е хьачудена Швеце товараш, хIанз дукха ка йовццаш шведски премьер-министра Т. Эрландера белгал малаккхара, 33,5 миллион кронагара 282 миллион кронага кхевлаш алсамдаьннад, хIаьта Советски Союзера цига дIадода товар 9,1 миллион кронагара 282 миллион кронага кхьчад. Швеце Советски Союзацара а социалистически кхыча мехкашцара а товарооборот дегIаяра йола тароеаш Iадальмате йоккхий я. Швеце внешнеторгови оборота дерригап а 4—5 процент мара дац социализма мехкашцарча цун торговля дIалоаце дакъа.

ЧIоагIа цхьан боарама доацаш да шведски экономика дегIаахар. Дунен шоллагIа тIом чакхбаьннацул тIехьагIа Швеце белгалъяьнна яр промышленни производстве дегIаяра цхьанн доход алсамдаларя шийца а долаш йола дикахара коньюнктура. Цхьабакъда, дегIаахара темпаш укх тIехьарча хана дикка лохъеннай. Шведски промышленни Союзе дача хоамех, промышленни производство 1960-ча шера 7,9 процент дегIаенай Швеце, цхьабакъда, 1961-ча шера 3,8 процентага кхоачаш лохьелар из, хIаьта 1963-ча шера ниатъкъа 4 процентага мара ца кхачанзар.

1932-ча шера дена шведски правительствана керте латтараш социал-демократически парте кулгалхой ба. Мехкара эгтара йоккхагIа йола парти а я из. Арахьарча политика дешашта цо хьаллоац нейтралитетен Швеци тIема блокашта юкъе ца яхарен политика делаелга. Социал-демократаша арахьарча политике делабеш болаш никъ мехка машшара ба, хIаьта мехка бахача нахах дуккха а дукхагIа бараша из никъ хьал а лоац. Нейтралитета политикана духьала гучаяьъ кхоьвсам лоаттабе-м кхыметтел йоккхий буржуазни партеша — Аьттехьара (консервативни), Халкъа (либеральни) — лоархIаяц. Боккха лоархIам болаш я парламента шинна палате ший депутаташ а болаш йола Швеце Коммунистически парти. Цо къовсам лоаттабу дерригa Iаьдал капиталистически монополешка хилара духьала, Къилбаседа Европе а дерригача дуней тIа а машар ца бохийтаран чIоагIбаран тIехьа, Швеце Советски Союзаца дика гIулакхаш хилара тIехьа.

Укх тIеххьарен цхьа бIаьш ах бIаьш шу совгIа йолча дика Швеце вай мехкацара гIулакхаш вIашшн къаташ машара хьаштаьтта машшарен дегIанхад.

XIX-гIем XX-гIем бIаь шераш доладелнача юкъе шинна а мехко чакхдаьккхар хьалагIа. Англе оагIонгахьарен цуи тIехьагIа Германе оагIонгахьарен болча тIема кхерамах Балтийски форд лорабергахьа дерадаь дола гIулакхаш. 1917-ча шера ноябрь бетта Советски правительство Швецегара дийкар Россеца тIом бен хинначa мехкашка дIайонзийта Iадальмате сиха тIом сацийтарен демократически машар барен хьакъехьара вай предложени аьнна. 1920-ча шерре а, вешта аьлча СССР-аца дипломатически отношенеш а хиллалехьа вайца торговли йолаяь эгтара хьалхара капиталистически паччахьалкхе я Швеци. Дунен шоллагIа тIом латтача хана Советски Союзо Швецена тIера шозза дIалостадир цунна немецко-фашистски оккупаци ерга; шведски нейтралитета сий деш Германи хулга вай мехко хьадийхача 1940-ча шерен, Советски Эскаро толаме тIемаш дар бахьан долаш Швецен Германи чугIортилга лерхIаш хиина «Песец» яха гитлеровски план чакх ца йоалийташ йохаьйолча 1943-ча шерен.

1956-ча шера Советски Союзе дера Швеце премьер-министр Т. Эрландер, саьй халкъашта юкъе доттагIал хилара эшар долаш даь, аьлар цо. ДIахо йодача хана Швеце хиннай дуккха а советски делегацаш, цу даькъе СССР Лаьрхьарча Совета делегаци а йолаш, хIаьта Советски Союзе а кхаб лаккхача гIулакхаш тIара дуккха шведски деятелаш, къаьстта аьлча, кхыча мехкашцарча гIулакхий министр хиина Э. Унден а цул тIехьагIа цунна когаметта этта Т. Нильссон а. Башха-дика традици а хиина дIаотташ латт шинна а мехка тIема кемаш вIашш дIа-хьа ухийтеш шведски советски городашта а районашта а юкъе доттагIален бувзамаш уттилгeн. Швеце эгтара къилбаседенгахьара провинци Норбатен, масала, айхха бувзамаш лелаеш я советски Днепропетровщинаца. Цу шинна а областе горнорудни разработкаш хиларца кхы а дукхагIа пайдана да уж бувзамаш. Шерлуш йоагIа Швецен СССР-ан Iилман деятелашта а тайп-тайпарча организацешта а юкъера сотрудничество.

ДIаяха бIаь шера чаккхйоаллаш Стокгольмски университете ретгтара доккха беркат а долаш Iилмани преподавательски болх беш хиннай эгтара хьалхара эрсий кхалсаг-профессор, гIоръяьнна йола общественни деятель Софья Ковалевская. Вай мехкашта юкъе чIоагIа доттагIален гIулакхаш хиларна хьаштдолаш а адамий прогресс бахьанца массе оагIорахьара царна юкъе сотрудничество кулга чIоагIа дагадоаллаш а хинний из. Цун из уйла шведашта дагайоахийт Стокгольмерча С. Ковалевски вашо.

* * *

КПСС XXII съезде Н. С. Хрущева белгалдаьккхар Швецеиеи Советски Союзаи юкъера гIулакхаш во доацаш дегIаух, аьнна. Цу лоархIамерча гIулакха, шекало йоацаш кхы а дукхагIа томаме хургда Советски правительствана керте латтар хIанз цига вахар.

П. РЫСАКОВ.
(ТАСС).

ОАСАР ДАЬ БАЬННАБ

Йистедаьлар дешара шу. Цар хьийте къа дайналаш. Уж цхьа гІа лаххехьа латт соаткерчул, хІана царна таьнагІара гу хІума.

Хозача моттиге улл Яндре. Гаьнз йоацаш йоккха хьу, тайп-тайпара баьцаши зизаши тІадаьннача доакъашкара, хьунцара хьахьекха хоза хьада йоагІа, цІена фо...

Школа хоа вІашагІкхийттад бераш, укхаза ба цар хьехархой а. Шоай каникулаш найдене дІахьа лерхІ цар. ЙоккхагІча классашка деша латІача бераша совхоза 10 гектар шекара свекла хьайцай шоаш лелаергйолаш.

Доккха кха дІалевца свекла оасар даш боазе школа дешархой, комсомольцаш, пионераш. Ши-ший мул хьалхагІа йистебаккха гІерташ даттаре къуде цар. Ях даьца боашача оасархой дог уралаттаду комсомольций вожаца Даурбеков Махьмада. Цо ше беча балкица хьоккам тол цийсархешта, оасар цІена дой хьож.

Массарел хьалха баьннаб порхІагІча классера дешархой Евлоев Израила, Полевков Адам. Царел тІехьабисабац Ганижев Солта-Мурали Даурбенов Ахьмада.

КІаьнкашта ка луш яц йийраш а. Шена а сиха а ду цар оасар. МоллагІчунца балкаж кхьосалургдолаш я Хашагульгова Ася, Полякова Роза. Дика къахьег Хашагульгова Лидас, Дзаурова Галяс, Кочкова Марусяс.

ТІагІертта болх бош дІадела дешардой хьалхара да. Дика кха цІендаьд цар. Бакьда, хаьаз дисар кукхатІа да.

ШоллагІча а кхоалагІча а деношка вІашта болк баьшоай участок — 10 гектар свекла оасарах дика цІендаь дІаоттайир Яндерча школе производственни бригаде. Кхьдийнахьа оасар даь довийкаргда хьина шоаш дакка дош кхоавашцаир дешархоша.

Ш. ГАНИЖЕВ.

ДИКА ГІУЛАКХ ДУ

Керлача технологех 900 гектара тІа хьежкІаш хьалххеш е тха звено. ХІара гектара тІара 80 центнер фуаланьха хьажкІаш чуь лаьрхІад оаха. Оасараш цІендаь дІадахара кхорагІен урагІен шоаш культиваци йир кхаша, бакьда массех ди делалехьа ижа а гучадаьлар оасараш. Лакх ца доалийташ дохаду оаха оасар.

Дукха ха йоацаш ера тха совхозе «Д-2,4» яха химически препарат. Тха звено цІенаца вгара хьалхагІа йолайир ва кхашка етта. Дика Іомадлар тхо уж етта а кийчча а. Кхо килограмма гербицидаши 160 килограмм аммиачни селитри вІашагІаю оаха 650 килограммы хи чу. Цул тІехьагІа цу гІулакха лаьрхІа йолча тракторни агрегатаца дІетох из тІаьхьинача хІамашта. ХІьата цу тайпара препарат гектаре новкъа хул оасараштаъ, хІана аьнча цо цІендаь дІадоккха из.

ТІехьарча гектарашта цу тайпара молхаш тохаш да тхо хІанз. Дог гІоадоал тха кхаш бІаргадайча, вІалла оасараш тац укхаза.

М. ВИСХАНОВ,
Шаьла производственни управлене «Алтуринский» яхача совхоза кхоалагІча отделене механизированни звено звеньевой.

ГЕКТАРА ТІАРА — 80 ЦЕНТНЕР

ХЬАЛХАРА шу дац Наьсарен производственни управлене «Октябра 40 шу» яхача совхозе Алиханов Джабраила хьажкІаш лелаю. Бакьда, цунна дагагІац укх шера санна тІехьа енеп шийлен бІаьсти.

200 гектара тІа хьажкІаш дІайийна воаллаше а кхы ха ца йолеш чехка махха баьккхар гоязача механизатора. Цул тІехьагІа догІаш ма дийлхха а даьттан тІоа доацабелар.

ХьалтІаьнни хьажкІаш а и ца бохабича баргбоацаш доацабенна тІоа а ба. ХІанз фу деца? — хаьттар механизатора агрономага.

— Макка боаккхаш хьажкІаш толхаергйоацаш сахьата 3 километрага кхачалца мара енха ца йохийташ лелае еза трактор, — цьар агронома Бекова. Агронома баьча хьехамах чакхбаьккхар болх.

Специалистошца дагабоалаш, шоашта оттаь технологи нийса лелаеш дІахьу Алиханов керте латтача Долакха-Юртарча отделене механизатораша кхашкара балхаш.

Нагахьа санна дІадахача шера хьажкІий кхай тІа кулгкара къахьега дийза дале, укх шера деррига балхаш механизмашца деш да.

Дийлхача догІаша чІоагІа дегІ дахьийт хІана хьажкІашка. Царна гІулакх делга хІанз кхы тІехьа даха йиш йоацаш да. ЛоархІам болаш да оасарах кхаш цІендар, мишта е еза а ховш подкормка яр, хьажкІаш дикагІа урагІа гІоргІоча деррига хьалаш Іалашдар. Из дика кхетаду звеньевойс. Минеральни удобренеца подкормка а еш культиваци йоаккхаш воал хІанз Джабраил.

ХьажкІаши доакъарий культураши хьувкъаир дукха механизированни звеноша лелаеча ерригроссийски яхьа условеш ешаш вагІар Алиханов тхо отделене кхаьчача. Фуд царна кердалар, — аьнна оаха хаьттача Джабраила аьлар:

— ДІадахача шерашка санна хьабоала хьувкъами дІадуваш дола лаьттен мара ца лоархІаш а доацаш, хІанз уловешка юкъейиьай звеноца болх беча ихьан сага лоархІаш йоаккхаш йола продукци эттара кІезигагІа хилча а мел хила еза хьахьоккхаш йола показатель. Цу яхье баьннараша декхарийла бу звеноца боацача наха кулгаца къахьегаргдоацаш хьажкІашта Іунал де.

Ше лелаеча 200 гектарах хІара гектара тІара 80 центнерал кІезагІа йоацаш хьажкІаш яха дош денна Алиханов Джабраила. Цо леладеча кхайта хьежача звеноцарча механизаторий къахьегама уйла яІзача шеко а йоацаш оалалу ерригроссийски социалистически яхье цу звенос хьалхара моттиг йоаккхаргйилар.

Т. ТУГАНОВ.

ЛЕРХІАР КХОАЧАЩДЕРГДА

ДИКА лел кхашкара балхаш Наьсарен производственни управлене «Ингушский» совхозе. Цхьанна дала сацаш укхаза тракторий тІаташ. ТІаьхьинача хьажкІашта, шекара свеклана, кхьна юрта болкамаь культураршта гІудакх дош я уж. Хьалха йоагІа кхоалагІа отделени.

1350 гектара тІа дІайийнай укхаза хьажкІаш. Кулгашца бу болх юкъера дІа а баьккха ца культура хьалккее лаьрхІа тІагІертта болх бе йолелар отделене вІашагІьолла механизированни ших звено. Йоккха опыт йола механизатораш ба цу звеношта керте латтараш.

Квадраташ хургйолаш дІабийна хьажкІаш цкьатара тІаьнний. Гучадаьлар оасараш а. Сиха хювсай болабир цуна механизатораша. ШоллагІа культиваци еш ба уж.

Хьинар совдоацаш къахьег культиваци ен болча механизатораша Х. Евлоева, В. Цокиева, С. Коригова. Денна тІехкхоачашдю цар шоай сменни нормаш, 14 гектара тІа культиваци е еяча 20—22 гектара тІа культиваци ю царех хІаране, хІьата дика а бу болх. ВІалла дитац оасар.

ХІанзчул тІехьагІа кхы цІаькха а культиваци е лерхІ укхаза. Цу гІулакхо торо хулийтаргья лакха яьункъам хьалккебе. ВІаштІехьдаргда тІанйца доккхий декхараш сийленца кхоачашде. ХІара гектара тІа 65—80 центнер фуальньха хьажкІаш чуь лаьрхІад механизированни звеной членаша. Хьокхам телаш а хІара гектара тІара 85 центнер хьувкъам баккха дош делна йола Бокова Маржана кулгалду звено.

Ноа ца кхобаш къахьег цу звено членаша. ЛаьрхІар кхоачашдар дукха дика пайда ба цар минеральни удобренеех. Гербицидаш етта лерхІ укхаза оасарашта дукьала. Цу деррагиеша торо хулийтаргья дІададар лох а дош шортта хьажкІаш чуя.

П. АБАЗБЕКОВ.

Узбекски ССР. Алайски дукъа когашка хиннача лелхамаца хоам бир Шорсуйски серноовокеритовни рудника экстракционни завод хІанз ше йолчара кхычаьа дІакьош ду балхаш дІадоладалара.

Завода кІаллара гучаьннай Іалаьмате дукха ловман воск — озокерит. Цун тІоаваш кІоарга даккаш, гуччаьа хьаьккара аьттув болаш да, цхьабакъда, тІера завода гІерсаш новкъа ла. Цудукха лаьрхІад гаьз ткъаь шера дІакъайнй лоаттаь предприяти цхьа километр дІахо яхьа. Кхычаьа дІахьоча хаппа реконструкци а ергья завода — кердача моттиге шоаъ боккхагІа хургба цуи ииз. Из дІахьош а цуина реконструкци еш а дІадалар цхьан шерен ез шерен юкъаметтаьтаргда.

Заводо ший шоллагІа производ ергйолча моттигера хІапзле а аммоница повкъосталца лелхийташ хьалдаьккхад итт эзар кубометр соагІа лаьтта.

Сурта тІа: реконструкци а еш завод хьалъеш летта майда.

Г. Бойко сурт.
ТАСС фотохроника.

План тІехкхоачашъергья

ДОККИХИЙ декхараш латт тха «Цlеча Эскара» цІерахча колхозе шурий-товарни ферма болхлошта хьалкашка. Паччахьалкхенга ах шера планех йоаха еза 4220 центнер шура. Из дика кхоачашдеш хьабоагІа доярхаш, бежа Іуй, кхьбола болхлой. ХІанзле 5 бетта паччахьалкхенга еха шура 3942 центнерага дІакхаьчай. Шурий-товарни ферма коллективо тІанйца декхар да ах шера шура йоккхара план 10-гІа июнь тІаьхачалехьа кхоачашде.

ХІанзле даьхача толамаша тешаву цар из сийлен декхар тІехдикка кхоачашдергдолахьа.

Шура яккхара а йоккхара а план дикагІа кхоачашъяра, доахашна дика хьалаш вІаштІехьлахара иза дІакховар ду тха колхозе. Эггара хьалхагІа дикагІа низ болашагІа дола доахан дахьІехвашка, шортта буц йоалл дІадетта.

Ши Іул а хаь деннен бусси доакъада долдаьд доахан. Уж кхоашъ дотт.

Шурий-товарни фермеюкъадисача доахана а дика гІулакх лоаттаду реьа. Доажадарал соагІа моша доакъар, хьокка кІа, мукх тол царна. Механически кхьсаде дотт.

Цу деррагиеша торо хулийт соахка ихе бетта деррагача доахангара яьккхачул 1120 центнер дукхагІа шура йикха. Из дац тІехдаьнна оакхарчул дукхагІа доахан укх шера тха килар. Укх шера 70 гаргга етт мара тІаьххийттабац колхозе.

Из да укх шера оаха хьайбашта къаьстта дикагІа гІулакх лоаттадар. Масала, укх хана соакка хІара ІаттагІара 6 килограмм шура йоаккхаш хиннаяле, укх шера деннен бусси 8 килограмм йоакх.

Бакъда, шурий хьоанал дукха лакха ац тха. Цхьаьа 3,7 процент хул, цхьаьа 3,9-нега дІакхоч. Цу гІулакха хІанз карбамид етташ хьокх силос. Цо дикка лакхъергья шурий хьоанал.

Шура дукхагІа яккхара доккха дакъа лоац ферме дикагІа болча доярхаша. Царех ва доар Ф. П. Левинштейн. Ше кхоабаш болча 17 ІаттагІара май бетта 6386 килограмм шура яьккхай цо, хІара ІаттагІара лаьрхІача 376 килограмм хул из. Иоа Левинштейна тІанйца декхар да хІара кхоабича ІаттагІара шера 2500 килограмм яккха. Дош дика кхоачашдеш хьаоагІа из. ХІанзле шу доладалча дена хІара ІаттагІара 1458 килограмм шура яьккхай цо.

Иштта дика къахьегаш хьаьоагІа доярка Мельникова Мария.

ЦхьоагІа къахьегаш йолча шурий-товарни ферма коллективо ах шера шура яккхара план хІанзле 92 процент кхоачашдьай.

Г. И. ЧЕЧИН,
Сунженски производственни управлене «Цlеча Эскара» цІерахча колхоза керттера зоотехник.

Силос лаьттах йоллача хана карбамид тохар

ХЬАЙБАШ леладераша хов хьайбашта эшача боараме дегІах латаш йола протеин царна хилийтара карбамид мел лоархІаме я. ХІьата хьайбашта телача доакъарашца эшача боарамех 60—70 процентал тІех ац белок.

Белок ий тоъаш хилар бахьан долаш хьайбашта доакъараш дукха ий, цар продуктивность лоалу, дергІа дегІ дахьац.

Белокоиа меттел синтетически мочевина (карбамид), аммиачни хий, аммонисти тух тийлча — протеина 30 процентe метте хул.

Мочевина къа йолаш е нийца кегаь доакъарех тох уж хьайбашта дІадоххача хапа, доакъарий тІаьдалгеи докъалген хьежка. Доакъараш тІаьда хуле, екъа йолаш дикьа хуле хица когаьна тоша еза из.

ХІана хьажкІа силос доакханна керттера доакъар да. ХьажкІа силос дегІа геттаре дика иле я, тоъаш йоллал дегІах латаш йола протеин ийлац цунах. ХьажкІа силосца протеин дукхагІа хулийтаргйолча средствоаех наІ я нийчьача силосах е силоса хьажкІаш чуяцача хана а я из лаьттах йоллача хапа цунах мочевина тохар.

Цхьаьа процентага кхаччалца (эзача) мочевина тохача силоса чам боац. Органически кислоташ силосаца хилар бахьан долаш мочевина ба тарлуш бола токсически Іоатъъам кІезигха.

Силосах мочевина тохаро цхьан хана дукха декхараш кхоачашду, эттара хьалха, силосаца ароматически болошца вешестраш роийа, цхьна лохъю, хьайбай рационаца ца тоъаш йола протеин тІатох.

Силосаца мочевина хилча доакъара цкьан эдиницанаре дегІах латаш йола протеин 60—70 граммага 90—120 граммага кхоачаш дукхагІа хул.

Гучадаьннав, хьажкІа силос лаьттах йоллача хана цунах тоха мочевина силос доахкена йоллача хинна технуча нийлагІа хилар.

Ялла-тохкама институтах кхьча Іилмай учреждениешкен гучадаьнначох деттача доахкана мочевина тоха силос тийлача деннен бийсанех хІара Іатте луш йола шура 1—2 килограмм тІаккет, хІьата чуоттадаьча доаханца деннен бийсаннен тІаккеташ дола дулх 100—150 грамм дукхагІа хул.

Мочевина тоха силос дукхагІча даькъа Іай тола еза доаханна, хІана аьнча бІаьсташ кхье йийла летта из силеи тале.

ХІанз практически лоархІам чІоагІа лаккхоинаб силоса хьажкІаш хьокхача комбайнеца силос йоаккхача хана пунах мочевина тохара.

Ши тайпара тох силосах мочевина: порошоц йолча тайпарен хица кегаьа.

ХИЦА кегаш тохаче дикагІа а я силосах мочевина, хІана аьнча тІаьнда массанаьа а дІакхоач из. Доакъар дуалале 2—3 сахьат хьалхагІа тох раствор (3 литр хих порошока хьесапорча карбамида 1 килограмм а йолаш) кхы хьалхагІа де мегаргдац из, хІана аьнча карбамид хица ий дІайоал аммиак хьа а кхестаж.

1 тони силосах 13—15 литр тох цу тайпарча раствора.

Хица нийчьаь карбамид доакъараш тохара хьаьь шин тайпара хІамаш я, хІьата уж колхоза е совхоза мастерски механизатораша шоаш хьае йиш йолаш, ишта отта вІашагІьехка а я. Уж оатхалаш хІанз республика колхозашкен совхозашкен механизатораша хьош а силос хьокхача комбайнех йоадкаш а я. Масала, Сунженски производственни управлене «Победа» яхача колхозе из оатхал а елла кийчьаь СК-2,6 яха 2 комбайна я, Грозненски производственни управлене 2-ча совхозе — 3 комбайн, Назрански производственни управлене Ленина цІераха колхозе 8 комбайне нийчьаш а уж оатхалаш, предгорни опытно-хьокхама боахаме 2 комбайн кийчьаьй, хІьата иштта кхыча колхозашкен совхозашкен а.

ПРЕДГОРНИ опорно-хьокхама боахаме СК-2,6 яхача комбайнах елле из оатхал даиц тІехьара низ тІалаттийтар дукха МАЗ-200 яхача автомобилах яьккха компрессор а йоаллаш я, хІьата ЦКСК-2,6 яхача комбайнах еллар карбамид ши-шегІа Іоухаргйолаш я.

Компрессор а оттаеш предгорни опорно-хьокхама боахаме комбайнах елла карбамид етта оатхал укх тайпара еллай: комбайна рама тІа, Іочулестача транспортера гІехьашка 60х60 юкъе шир а йолаш 650 мм йІаьха а йолаш ши уголок оттаьй, цар тІа хамутицашца ІотІачІоагІъаь латт карбамидни раствор чуйола бошка. Бошках йоал шишца цорг, царех хьаьнцаь хотта йоалла компрессора кортилг шалбе хий чуухийташ йола шланги бошка чу фо чуухийташ йола шланги йолаш.

Компрессора кортилга чу кхоач карбамида раствор, из шел а бош, шланга чу гІалла раствор дІаттардаш йоаллача турба чу йода.

Редуктора вийсса даьла йоаллача комбайна рамала йоалла 15 мм сомача дьлла шин юкъергІаьа тІачІоагІаь листаи хьаь а компрессор ІотІачІоагІьеша оаса вашшелъаш Ф10 мм ши Іург доаллаш а йола ший тайпара кронштейн. Іочулеста транспортер кхестаеча гІоара тІа оттаьй оасаден Ф120 мм шкиваиех компрессор йолайолийташ йола Ф170 мм шкив.

Комбайнера гІойда тІехьашка йоаллача бачока чура шланга чу гІолла дьтта хьовх чура компрессора. Фо чуучача воргаь гамаш чу ца ахийта бола ихарал боал.

ЦКСК-2,6 яхача комбайнах елла ши-шегІа силосах карбамид еттаи йола оатхал нийчьаш дукха еттагІа а укх тайпара кийчьаш а я. ГІаламен хьадкІаш хьакъястдеча аппарата лаьхалье уголкаш тІа чІоагІьъ йолла хьамча шодлагда шоайна вІашагІьоаьэнна йола ши бошка, дІаетта раствора дукхал-кІезигал нийсьеш йола кран а йоаллаш йола 25 мм сома магистральни линн (сетташ йола хьеича шланг е аьшна турба), 15 мм шерача турбал хьовщ йола раствор дІеттарг.

Раствора дукхал-кІезигал нийсьеш йола кран комбайнера гІайда улгаа йоалл, хІьата цо кьувкьаьма дукхалгеи кІезигалгеи хьожжа шийна эшшача оагІораьь хьовзалу крана из.

Раствор дІеттарг Іочулестача транспорта тІа оттаь а 3 мм шера 30—40 мм вІаш хьна даьнно ши Іург доаллаш йолча 16 мм сомача турбах латташ а я.

Ф. ЛЕДЯЕВ,
республикански «Сельхозтехника» объединене хьайбай фермешта механизаци яра гІулакхай [illegible];

П. КУЧЛЕВАЦКИЙ,
керла техника [illegible];

П. ТАТАРЧЕНКО,
керла техника [illegible] инженер.

САТИЙНАЧА ОКЕАНА КОЛУМБАШ

Къудба-малхбоален Азиен Эквадорах юкъера трансттиокеански контакт» яха доклад хилар СССР Географически обществе. Къаьнцача Дуцен шира американски цивилизацеш дегІаехара аьча влияние белгалоеш йолча фактий анализ а яь географа Варшавский Александра йоах, Азе баьха нах Сатийнача океана тІа гІолла кемашца Америке яхаб европейцаш Америка кхачале хьалхагІа дена..

...Мексикански искусства выставкашка дукхача наха бІаргайна азиатски дьала — Будда хьисанерча наьха скульптураш. Шеко йоацаш Буддийна тара хьаьн изображенеш кораьний дукха ха йоацаш Сан-Педро де Атакаме. Ужжамо фигуркаш нийсьенай Мексикерчеи Перурчей кхыча моттигашка а. Цу районашкара а Ванкуверa юкъера а хорахаьа вай эра хьайолалуча юкхье хиина азиатски монеташ. Эттара хьалха Америне кхаьчача европейцашта каст-каста гуш хиннад индийций барздъех дакьда азиатски монеташ.

Центральни Америкера кораьда гІорадаьлла доккхийча лоаладаь кена деттача мартош цхьаьнна вІема лоалаш америкенски индейцашта тара а долаш. Цар тІара шаьра гуш я къудба-малхбоалехьарча азиатий бойралоеш. Юкъьенца Америка баькхача наьна массехк даьаь хиннав — амежамаш аьйна кІаЙ даьлаше оалаш хинна оноптизированни туриалаш. ХІьата индейций юкъа тІа чо йоалаш мича хинна!

Исследователя Загоскин Лаврентеъ валлаьа тьнаэйций племенех: «цункаш кьонахий делаиаш даьнна а тоьаь листа доцца меламаши долаш а баа. Цунах ала йиш я, индейцаш Азиера беьннаш — цхьан хана Япони баьхача айнашца цІий хоттадена хиннав, аьнна.

Варшавске кхы а йоалай Сатийнача океана шиина а оагІорахьарча материкий цецосанкхаш а тамашийна а бувзамаш хилар хьахьоккхаш йола фанташ. «Ниуа» яха перуански культура лелаьаьа хаьнхьаь оалеш хиннад, еттеш долча нагех даьча кановшца форда ерен тІара хьалонад из аьле. Ширача Америка цивилизацеш Къудба-Малхбоален Азе «дон-сонг» культурах кьаьнннай, хІьата Камбоджийна а Майан Ольмекски культураншта а юкъе цхьаьстта чІоагІа бувзамаш хиннад аьйна хеташ да.

Перура «чавинай» культура а цу тайппара азиатски влиянех хьаьнннай аьнна кеташ ба цхьабола Іилманхой. Бокъонца цхьатара кораьаь царна Азе Перуе дийкха цІокъий сурташ, цу хана цІокъаш Америке вІалла ца хиннача метта.

ха Іам тІадатта йоаш, йоаш йоацаш материка кхьачча наха гучадаьннад, укхаза хьувиъам душ йола культура хилар — маис. Из кхееш дукха хьахьега дезаш ларар, цудуьна массаза а дІадукха лелалаь дуга тІехьашка даьккхар цо.

Невадий массехк сурта этнаев тІара Варшавскера кораьй японскинарна тара йола иероглифически знакаш. Хьаьнора японски иероглифаш кораьй кхача исследователашта Мексикен Болман лкьергІаш тІара. Уж тайпа йоазош кораьаь Перуански фигурка тІара.

ІилманхошІа хетачох, вай эрал 300 гаргга шу хьалхагІа хьахинна мая яхача Америкерча халкьа дар санна дола чІоагІа дегІадена иероглифически йоазув дара ийшай культура дегІаиле хьалкара 1500 шерагара 2300 шерага кхаччалца йода ха, Мича, мишта хьаьнай из йоазоп эмбрионально ха? Цунлер американски континенте йоацаш я...

ХІарта а ширача американски храмий архитектурица а буддистски хьисапера орнамент «Упанишадаш» яхаьа индийски эпоса тІа юаш «нагуа» яхача индийций философа тІа юацаш йола космически эраш. Ацтеккий календарь индийскичоа гарга да. Лашос яха зиза цхьатоора диза лоархІаш хиннад Инде а къуьнарча Америке баькача нихе а. Сарнофагъ негІар тІара кораьаь ацтекийа майан символически жІарг геттара тара да Инде чІоагІа дІаккестаь цоцаш йолча «аахара гаьна» символан.

ГУЧАДАЬННАД, шираьа Перу бахьача кечуа яхача индийций меттаца гІорбаьнна йолча санскрите цхьаьа шираьа индийске меттала а иштта маІан дола цашаш дукха хилар. Массехк масал доаладергда вай: «Іаьржа» яха дош кечуа меттала джене яхаргъ да, хІьата санскрите меттала — джана, «гаьнал» хьалхарчар сеча ова, шоллагІчар — саса, «юшех» хьалхарчар — пана, шоллагІчар — панда, «Іаьргах» хьалхарчар виру, шоллагІчар — вира, «аьнъъда вазарах» хьалхарчар — тачбо, шоллагІчар — тамб.

США территориеъ цу тайпара кораьай Колумбал хьалхарча хинна йоалаш хила пилхай изображенеш (сурташ). Пилхай сурташ дийхад индийций топпара гІаьлпаш тІа. Мариахуаси яхача, Перу столицила Лимайна юкхерча плато тІара гучадаьннад чар оахаш дийла дукхачиа пилхий сурт... Мишта хила йиш йолаш да из, нагахьа санна, зоологаша яхачох, хоботаш йола оакхарой Америкера 6—7 эзар шу хьалхагІа дІадаьнна хьача? Шортта пилхаш долаш хинна Къудба-Малхбоален Азе баьха цах дуккхазе а Америке баьча хилара маІан дац-теш цуп?

Ширача цивилизацей бувзамий хьаьхаьа кІезиг-дукха дуьна йиш йолаш мукъан дадий тІаккха? Азеен Американи юкъа Сатийна океан ма уллай. Ширача заманахьа хиина хІаммига мара доаца кемилгаш цул дехьа доалалургдар? Вай хана вахаш вийча Тур Хейердала хьахьекнад, океана тІа гІоллар никъ бара эттаре аьттув болашагІа бола средство плот хилар. Бальсир а йоаллаш долча канов яхача полинезийски кималтор шоаца дийзача лакхештан нигфорда тІа гІолла гаьна паькъаш да. Бакъдар аьнча, Вокхача Сатийнача океана эггара шерагІа йола моттиг 19.500 километр я. Цхьабаьнда, цу Хейердален кхьчара хьахьекхад, опыта деналц долаш волна мирнега трансокеански никъ булургдилар.

КОЛУМБ Къудбехьан Америка а вхачилехьа вІалли дага а доацаш лаха культура гучаьньнай — тІох дах цІрнош, циска культаца, пирамидаца, максаца юазаеца хинна башха-дика скульптура. Керамика а тха къуззалга а, дошохи дотохи хІамаш оага а чІоагІа дегІадена хилар гучадаьннад. Из культура ший оригинача компанентца арольарга тІаенай аьнна хетала.

Панама, Пакора яхача ма бухте, гучадьннна гобальккха тІо карташ а йолаш; пхьавцайолча моттигашна вай а деккаш йола искусственни террасаш. Цунна дуьх тІа болалуш чІоагІа хало тІаккьачай Іилманхошта! ДІаубла ед оаш оацош. Террасаш санна ева, нагахьа санна цу тропически моттигашка шера юкъера даьрхІаид 3700 мм йоацаш хулаш хьача — Москверчул 5-ззза дукхагІа! Варшавскене хетачох эттара нийсагІа йола гипотеза сенех латт аьнча, из латт, цу террасашка дуга вІалув кхаш лийта гІайрта хилариз. Дуга маре кхы культура ем на кхачнаца йолча хана даим.

Форда ноькъа историца хиинача ІалаьматІа дуккхаьа моттигах массехк моттиг кхы а дагайоккхаргъа вай. Океана тІа гІолла тинна лелаш 17 бутт баьккха японски джонка кораьаь 1815 шера Калифорнерча Санта-Барбара юкъера. Комаьндацара цхьа матрос дийна висав, цкьаьнне дача а долургьц аьнна кетаьш йолча цу испытанех чакх а баьнна. 1875—1876 шерашка, океана тІа гІолла корхІ бетта дрейф еьнна тІехьагІа 18 са а долаш хиннача командацара ши морже дийна висав. 1847-ча а 1858-ча а шерашке японска бетта дрейф лелачьча тІехьагІа дийна йосай джонкаш тІара командаш, 1929 шера ах шера дрейфе хинна японски кундца моряк тІаевоьл кема Камчатки тІа кхесса океано. ВІалла дукха ха йолаш, 1947 шера, океана тІа гІолла тинна лелаш 9 бутти ах бутти баьккхаб лкм полинезийн тІаволча лодке. Моццала буаш боле кхача хи тІа гІоллара дийна кхокосови бІарвша хьоьмаш тІа лела къаьрийн Іодаш, хьогала молаш дар дегІаш ферденъ хий долош хиннаб моряк. Гальберта япано архипелага баьхача нахах цхьа сагъ, японски оккупанташта кораьаь цу а доаш, 1941 шера кехов тІа а хайна океанел дахьа вала аьнна ше кхьаь кескьа ваьнннав! 7 бутт баьнача гІолла Нове Гвинеена хьалбоацаш хи йисте кхессав из.

ЦУ ТАЙППАРА, Сатийнача океана тІа гІолла кхьметтех зІамигача «кемилгашца» бІоашка йаш йоал нихъ а аьттув боккхаш хилла. Дагадоаьаш гучаьнна белгалъьъа дукхагІа йола дрейфаш боазаш йола Куро-Сиво яха ...

Эквадоре археологаша кораьаь ... уж бухдахийтар дукха ... Китае ... Іалаьмате чІоагІа тара хилар... Дегалодхарах белгалдоаккхаргда вай, юкъе улгаш а доахкаш йола форда тІа гІолла лела плоташ къайбоеслар Перурен Эквадоререн европейцашта кораьь хилар. Ужжамо плоташ хиннай океана нийсса дехьа оагІорахьарча Тайвани бьетамаш.

Баьклар аьнча, ширача Азера баьхача нах боккьонца американски континента ІоВесса моттигаш малагІаш а хар-м лоора. Цхьабаьнда, хІана боккьонца вай йиш йолаш дац хаммоттел Колумб Карала Дунен тІа Іоаьса моттиг малагІа я а. Тамаш я тешэцел дукха бІаьшераш хьалхагІа Америка малхбузехьарча бердашка кхаьчача майрача форданьохьаьлай кораьш хаппаьа кораьоагІа. Цхьабаьнда, шеко йоацаш кораьч йоагІаргья уж.

Гюнтер ДРЮВИН.
АПН корреспондент.

7-ча июне городе Грозне Ленина цIерахча культура Двореце хьалдийлад маьре яхача йоIаи саг йоалаьча зIамигача сагаи торжественни регистраци еш дола цIа. Кагирхоша шоаш цIи тиллай цох «Ираза цIа» аьнна.

Из хьаделлача дукха нах гулбеннабар, города общественность, республика а города а хьалхелелаьча органий викалаш бар цига.

Делкъел тIехьагIа сахьат даьлча Дворецa хьатIаьха болалу замеш. Дукха нах гулбеннаб Дворецa коа. Эгтара хьалха кхоач Грознерча № 2 йолча швейни фабрика мотористка Сидорова Валентина Николаевнеи из югаш вола Грознерча мехкдаьтта техникума студент Косов Василий Ивановичи, В. А. Сомоваси А. П. Грибенниковаси безаме тIа я нийсе Дворецa чу лаьрхIа хийцадаьча «Нускала цIагIа» йоIи «саг йоалаечун цIагIа» зIамига саги дIачубуг уж. Иштта тIаьц кхы ялх пара я. Уж АТХ-5 автослесарь А. А. Демченкои крекинг-завода лаборантка А. А. Васильеваи, Грознерча мехкдаьтта института студенташ Ю. В. Решетникови Н. А. Дубовинаи, г. Кизляра ОРС-а тика продавец Ю. Г. Бабитови Грознерча № 30 йолча тика продавец А. М. Петросянии, кхыбараш я.

Кьоначa дезалашта эшаргIола бераькъаш — хIамаш, дошо а кхийола а оатхалаш енай укхаза города торгови организацеша.

ИРАЗА ЦIА

Нийсса цу сахьат даьлчача хана къахьегамхой депутатий Грозненски горсовета исполкома председателя А. А. Похвищева «Ираза цIенах» лаьце массехк дош а аьле, торжественни регистраци ерейолча зала каIарах теха лента хоададу, нахах хьалъюз йоккха зал.

Цхьана хьачудоагIа нускал «Красный молот» завода крановщица Лидия Аввакумовна Старченковa цу предприяте токарь Виктор Михайлович Сиденкови, локхаш дог гIоздоахаш музыка я, гулбеннача наха тIоараш детт.

Города Грозне ЗАГС-а бюро заведующе Б. А. Акчуринаси Грозненски горисполкома председателя А. А. Похвищевеи тIаьц уж.

— Деза кьона доттагIий Лидии Викторa! — йоах Акчуринас.

Тахан шун вахара чухь цIаккха а дицлургдоаца деза ди да —даим цхьана даха шо вIашагIкхета ди.

Торжественни регистраци еш акт оттаеча укх белхтоххамерча минута мукъаба сона шоашка цхьа хаттар де: чIоагIа уйла яьйй оаш цхьана даха шоаш вIашагIкхетара?—аьл горЗАГС-а заведующе.

— Уйла яьй оаха, цхьана деха раьза да тхо, — аьле шоаш лу йоIеи зIамига сагои.

РСФСР-а сег йоалаярахмаьре яхарах долча законага хьежжа оттаьча регистраше акта тIа кулгаш язду пар а царча шин теше а.

Музыка локх, наха тIоараш детт, дезаьала буц кьона дезал.

— Ираз долаш, барт тайна, вIаши дезаш дахалда шо, — аьле царна лоаца а баькхе, царга свидетельство дIадала а къамаьл де а дош лу Акчуринас А. А. Похвищевa,

— Деза кьона доттагIий Лидии Виктори! Оаш хIанзза кулгаш яздир цхьана даха дош раьза хилара, — аьлар цо. Советски дезал вай социалистически обществa даькъа да. Морально цIена, чIоагIа вIаши лоархIаш а дезаш а шо хилар дIадех советски дезале бокъонаша. ХIаране шин-шин сий, советски гражданина сий лорадерал сов гIа, шоай юкъара сий а лораде деза оаш. Тахана ахках малх хьежа сийрда ди сана къьга, цIена чилда шуй цIаккха а дохаргдоаца чIоагIа, тешаме юкъара вахар.

ХIаране кулг а лаьце, тIаккха Лидига дIалу шо свидетельство. Юха а музыка локх, наха тIоараш а деттаи ловзаш а доахаш зала чура арадоал нускали саг югари, царна баьккаргара вах, поккъостий. Кхыча зала чу буг уж, царна кийчаь шу да яу чу.

Торжественни регистраце е чубаьккар Ножай-Юрта партокома секретара заместитель Киндаров Абдуллая Грознерча мехкдаьттан училища преподаватель Халиева Тамарей.

А. А. Похвищева ловца а баькхта, регистраци ера свидетельство Тамарийта дIаденнача тIехьагIа, Нохч-ГIалгIай АССР культура министра ноа, Татаева, КПСС Грозненски горкома секретара ноа, Латышева, кхычар кулгаш а лаьце, даькъала буц кьона дезал Киндаровеи Халиевеи.

ТIехьаьра чубоагIа СМУ-9 кьона болхлой Дымова бригадира коммунистически къахьегама ударник каменщик А. Ф. Мамлусеннов Кузьминовей бригадира коммунистически къахьегама ударник Л. К. Федюновaи.

Цуша йистейола торжественни регистраци яра церечеи.

Бетта шозза регистраци ерсьа «Ираза цIагIа». Из цIа хьаьлеелар республика къахьегамхой вахаре боккха лоархIам болаш гIулакх да, къьастта кагийча нахьей мехкарайн вахаре.

Ю. ЧАХКИЕВ.

Сурта тIа А. Киндарови цун нускал Т. Халиеви шоай кьостаашва.

ТЕХНИКЕРА КЕРДАДАРАШ

ФОТОКАМЕРА-АВТОМАТ

Сурташ доахаш мел хиннача хоаргда, мел гIайгIеи балеи тIаккхоач цхьа бахьан а мегартйола негативаш аха IомалучA юкъа. Къаьстта дукха хало тIаккхоач выдержка нийса оттаеча хана: проявочни бачока чура хьаьнкха пленка цхьаццайолча моттигашкара ерриге а хIаьа хилац аьнна сийрда хул, хIаьта цхьадола кадраш кхьмеотед сердалонна дукхьала лаьнача а негатива тIера белгалонаш низтиъа мара хо ца луш селла баьде хул.

Из хул сетчатка тIа дега сердал сага бIарго автоматически нийсъендаьи сердалон тайп-тайпарча хьалашка геттара сиха из дIаIемандаь адаптироваться дендаьи. Маьлха ди долча хана ара ваарзаа дукхагIа хул сердал цIагIарчул, цхьабакъда, вайна дуккхьа а хеталу, из йоккха башхоло яц аьнна. Уж тайпа субъективни гIалаташ бахьан долаш кхы юкхеметтадоагIаргдолаш доаду кадраш, хIаьта довча хана я, эгтара толашагIа дараш дов.

Сурташ доахкига дезаш бараста мел эшар автоматически дергдола хамера хуага а сурташ доахкига дезаш волчун сурт доаккхаш эгтара сакъердамегIара минут тувлалургдоаш алхха цхьа уйла хуага а дагадоалла дукха шераш да. Из тайпа камера советски инженераша хьа а лай, хIаьта кастта Ленинградски совнархоза цхьан предприятера аракецаргйолаш е я. Из я Iомалуш бараста санна, иштта Iомабенна баьнпаьча фотографашта а лаьрхIа йола «Этюд» яха автоматически аппарат. Кадра формат стандартни я — 24х36 миллиметр. Iаьржа-кIайчок санна пайда эца мегаргба кхы тайпа бос болча пленкаш я. Камерах еллай тIехаика объектив — фокусни гаьнгал 45 миллиметр а йолаш йола Т-48 яха анастигмат, из бахьан долаш резкость геттара дика хул. Цун сердаела яна — 1:2,8. Сиккха хIама тIаловащ йолча хIанзарча пленкашта практически моллагIча хьалашка сурт даккха йиш я.

Цхьабакъда, фотоаппаратах доалла эгтара дикагIа дола гIулакх — сурт даккха хийчлуча процессана йиза автоматизаци яр. Визирах — дальнемерех резкость оттаее тIаьхекхача хина хIама бIарге лоацача бIалта чу гIолла бIарггo йиш я цIо а баьшара а сердал. Баьшара сердал хилара маIни да сиххa сурт даккхара кхоачамбалла сердал хилар, хIаьта эшшаш долча сурта доккхал-зIамигал автоматически оттаду, пленкана экспонированни ергьа эгтара дикагIа йола негативаш хьахилалца йолча хана. Нагахь санна цIе сигнал туш еце — цун маIни да, сурт даккхара кхоачамбалла сердал ца хилар, тIаккха экспонировани кара е еза пленкана — цу хана затвор «В» аьлче тIа оттаю.

Затвор камере юкъмоттига йоалл, хIаьта цо кадрана хьалтаррарча боараме сердал а тел, мел йоккха сухалаш яле а импульсни лампех — вспышках пайда эце йиш я хулийт. Сиххача выдержкий диапазон — секундах 1/30-ча даькъагара 1/250-ча даькъага кхаччалца. Iург 1:22 кхаччалца вийсъю диафрагма. Пленка юхе тIалустелгея затвор гIоттаелгея лахега цкъа тобаккхийтарца деш хе.

«Восход» — цу предприяте арахецаш йола эгтара эттагIа камера я. Экспозица ахавтоматически установка латт цу чу. Аппарата чура объектив тхьовре хинна Т-48 я, затвор юкъмоттиге я, цхьабакъда, цун выдержкий диапазон дукхха а шерагIа я — I секундагара секунда 1/250 даькъага кхаччалца, хIаьта иштта «В» — цун а кулгаца оттаду.

Укхаза резкость оттаю гаьнал белгалъеш йолча шкалана е символически шкалаца, объективa резкость сов дика хиларо гIалаташ цIенаяь дIадоахь. ТIехдика негативаш хийчье йиш хулийт.

(АПН).

Шийтта канал а универсальни питани а йолаш йола «Огонек» яха дIа-хьа кхухьа телевизор. Цо болх бергба сетагара йоагIача 127 е 220 вольт низ болча переменни токегара, шийтта вольт йолча аппарате чу оттаьча аккумуляторгара е моллагIча кхычунгара а (цу даькъе автомобильничунгара а тIехьа). Программе хьанйе а цу цхьан хана аккумулятор заряжани е а йиш я, хIаьта энерги кхоара оаз хьауха моттигаш кертагарча телефонех дIахотта торо а хилайтай.

Телевизора доал — деррига а 6,8 килограмм, хIаьта дIа-хьа кхухьача аккумуляторца цхьана—7,5. ДIатIаьхьежача шe йоккха йоаццашехьа, экрано хьахьокхараш тоъал дика гуш да. Кердача 21 ЛК яхача кинескопо йиш кулийт доккхалта диллача 160х200 миллиметр дола сурташ хьахьокха.

«Огонек» вIашагIъеллий 25 транзистора тIеи 19 диода тIеи. Передачаш хьатIалувц корпусах дIахетта йоаллача дIа-хьа евдача телескопически антенно.

ДIа-юха хьоча хана хьаллаца ю а доаллаш йолча хозачеи чIоагIачеи металлически корпуса чу латт телевизор.

СУРТА ТIА: «Огонек» яха сетагара а аккумуляторашкара а питани ийеш йола керда дIа-хьа кхухьа зIамига транзисторни телевизор.

А. Сергеев-Васильева сурт. (АПН.)

Даьхенах дола сурташ

ХIанa Российски Федераце дIахьош да юрта художественни самодеятельностага хьажар. Из доладеннад соахка октябрь бетта, 1965 шера март бетта йисте а даргда. Юртара художественни творчество лакхъяра, берригa культурно-просветительни болх лакхбара деш да из. Хьажара юкъе дакъа лоаташ я тайп-тайпара самодеятельни коллективаш, къаьст-къаьста бола исполнителаш, агитбригадаш, изобразительни искусства студеши кружокаши, литературни кружокаши объединенеши.

Дукха ха йоаццаш РСФСР культура министерства СССР журналистий Союзаца цхьана соцам бир «Росси — са Даьхе» яхача темах Ерригсоюзни фотоконкурса юртарча фото езарий дикагIча балхий выставкеи е аьнна.

Фото езараша шоай балхаш тIа шерра хьахьокха еза Даьхенах йола тема, коммунизм хьаьеш доаллача советски халкъа дуккхача тайпара дола вахар. Сурташ тIа иштта хьахьокха беза юрта боахама интенсификаци химизаци яра тIехьа лоаттабу къовсам. Композици, форма чулоацам дика болаш хила деза сурташ.

Шин хана йийкъа дIаяхьа лерхI конкурс — 1965 шера январе февралe бетташка республикански тIаккха Москвеи.

ХьатIадоагIача шера февраль бетта вайцига хургьа республикански фотовыставка, цига дайташ дола сурташ дахийта мегаргда Нохч-ГIалгIай АССР халкъа творчества Цlеи цIерах. ХIара районе а хургьа из тайпа фотовыставка, районни оргкомитето дикагIа дола сурташ республикански фотовыставке дейтаргдолаш.

Выставке дейташ дола сурташ картона тIа лотадаьза а 18х24 см боарам болаш, а хила деза. Сурта тIехьашкарча оагIон тIа яздаь хила деза: автора адрес, цун ха, фу деш ва, фу сурт да. Авторо дупна деза суртех клубе, пенгазета тIа пайда йица бий е бац.

Москве Ерригроссийски выставке дикагIча суртех автораш та дипломашш памятни совгIаташи лургда.

Республика культпросветучрежденей деккар да ва болх вIаштIехьбоаккхача хьинаре дакъа лацар. Художественни самодеятельность юрта Ерригроссийски республикански хьажарашка кийчо еча районни юртен оргкомитеташа шоай бе болла беза из лоархIам бола болх.

С. ПЯТАШ,
Нохч-ГIалгIай АССР халкъа творчества республикански Цlеи директор.

БЕТТАХ ДОЛА ДОВЗАШ ДОАЦАРАШ

Дуккхача хана дена ба Iилмахой Бутт бовзарца хьаштдолаш. XIX бIаьшере чакхйоалача хаьнехьа а бокъонца хайна дар цун радиус 1738 километр хилар, цун масса Лаьттан массал 28-зза кIезигагIа йолеи, хIаьта цун тIехен майда Лаьттан майдал 7,5 процентал тIех ца ялеи. Сигален сфере гIолла Беттан лелар мел чIоагIа чоалхаве да аьлча, из лелар хьахьокхаш йола уравлени 655 (!) член долаш я. Массехк бIаь шу ха астрономаш бетта гом зувш бола, хIаьта эгтара хьалха гучадаьнна тамаш йола хIама дар массе хана цхьа оагIув лаьттангахьа йолаш Бутт хилар. ХIанз дукха ха йоаццаш, 1959-ча шера октябрь бетта, «Бутт-3» яхача советски космически станце даьккха а даьккха Лаьтта Iодедар Бетта воих тIерча оагIон сурт. XVII бIаьшера итальянски астронома Риччоле Бетта тIерча баьдерча Iаттаех «фордаши» «Iамаши» аьннеи, хIаьта сийрдача моттигех «материкаш» аьннеи цIи тиллар. Цу хана дукхханешта бокъонца хета а хетар бетта тIехе хи тIоа тIаболаш я, аьнна. ХIанз цIенна гучадаьнна да Бетта тIа дуккхача боарамах хий хила йиш йоацилга, цхьабакъда, хьалхагIа техха хинна «фордаши» «материкаши» аха цIераш дIа ца йоалаш йисай.

Бетта цхьайола моттигаш баьдегIеи цхьайола моттигаш сийрдагIеи хIанай — из дош хIанзарчоа ховш дац. Цхьан хана ца хулаш, тайп-тайпарча хаташка хьахинна хила мег уж моттигаш. Цхьаболча Iилмахошта хетачох, «материкеш» тIехьагIа хьахиннал «бетта фордаш». МоллагIа бале а, Iалаьмате боккха низ тIа а этта, «материкий» цхьайола моттигаш цо чу а тоIаь, хьагучох, лаьттан магмана дара йолча цхьан хIамо хьалйизай уж чукхийтта моттигаш. Йоккхий метеориташ етталуш деха хила мег беттан тIера чIоагIа чIIор, хIаьта тIехов бIаррчача участкашта тIа а йоалаш цу моттигашка Iайна хила мег бетта магма. Цхьайола моттигаш вокхарел къаьнагIа хилар дика эелу, нагахьа санна телескопа чу гIолла бетта циркех эгтара йоккхагIчарех йолча цхьаннега — цирк Клавдий яхачуга хьежача. Цун бухе шаьра бIаргагу геттара дукха катий «кратераш-кьонгаш».

Кхы кIезигагIа тамаш йолаш дац «кратераш-призракаши» Беттан тIехен тIара сийрда зIанараш санна дола довзаш доаца хулараш а. Ший дуккхача вежарел цхьаккха хIама а эргаш йоалаш хеталу хьалхарча юкъа «кратераш-призракаш», цхьабакъда, чIоагIа хьежачул тIехьагIа вевдала йиш я царна гонахьарча гомо Iи деш ца хилар, кратераш хила е моллагIча кхыча чакхседоагIача хIамалла йоахкаш сана хеталу. Кратерий уж доакъош сийрдачеи лоадама хIама ца эшаш чакхседоагIачеи бетта магмана чудоаккаш да е из деррига дер кхетаеш доаца оптически хIама да — из Бетта дукхача къайленех цхьа къайле я.

Астрономашка кхы кIезигагIа тамаш яйташ яц Тихо яхача кратера сердалов зIанараш а. Уж йолалу дукха дIаха-хьеха йоацаш кратера центргара 60 километрга, уж дIаух радиальни доттамгахьа 1,5 — 2 эзар километрал тIех а йоалаш. Уж зIанараш тIехьоял лоамий бетта довкъел, кхыча кратерех, тIехеи шаьрача участкех, хIаьта цхьаннахьа гоай ца луш а ух уж. Мичара хьаьнна я уж зIанараш, фу хIамаш я уж — хIанзарчоа алхха из дош къувсаш, шо-шоашта хетар дувцаш мара бац Iилмахой.

Бетта тIехьел хьакъехьа Iилмахошта хетар а цаI дац. Цхьабаршта хет цIаккха хьаьргIоацаш космически аппарат чу а гIоргйолаш дема хьасаперча хIамая сомма тIоа тIаул Бетта, аьнна. Всеволод Троицкий керте а латташ болча Iилмахой группо хIанз дукха ха йоаццаш Горьке чакхдаьхача Бетто ше еш йолча радиоизлучена даьча тохкамашa царга вывод яйтар геттара чIоагIача, Iурташ а доахкаш йолча шлака хьасаперча материалах латт Беттан тIехе, аьнна. Из материал хьахилар дувзаденна да, ленинградски профессора Надежда Сытинская, теоре доашхача тайпара, бомбаш санна, Бетта еттаеннача метеориташна. Секунде итташ километраш никъ а беш, селла сиха йоагIа метеорит Беттах кхийттача хана боккха низ хьахул, атомни бомба ийккхача хулар миссел низ ба из. Цу хана тIехен тIара породаш кхехк, пар хул царех, чIаккха шелъеначул тIехьагIа юха Iолег уж, Iурташ а доахкаш йола чIоагIа масса а хулаш.

Из теори мел нийса я а бакъ малагIаш ба а — Беттан тIера тIоа дема хьасаперча хIамах латт яхараш ба е из Iурташ е доахкаш йолча чIоагIача хIамах латт яхараш ба—цу деша жоп дала хила да анализ е бетта грунт караккхаччалца йолча юкъагIа. ТIеххьара а, хIанзарчов йоазаш яц грунта минералогически состав а.

Бетта тохкамаш дара программе боккхача лоархIаме хила деза сейсмически тохкамаш. Цар йиш хулийтаргъя бетта чIIор сенах латт а, нагахьа санна Бетта тIа из долаш дале, «бутт агар» мишта хуа а Iомаде. ХIаьта цо ший аргIанна жоп лургда Бетта тIа дIахо йолаш йолий-теш кIоаргарча хIамашта дифференциаци хилара процесс, яхача хаттара. ЧIоагIа хьаштдолаш да Беттан тIехе мел ха йолаш я изотопии методаца къоастадар а. Цу методо хьахойт эгтара тIехьа мица дIоахденнад геологически породаш изотоп — арган 40 царех хьакъастача боараме.

Нагахьа санна Бетта тIара мехкдаьтта кордоагIе цо духхьала тешал дергда из хьахилар органически доацаш хилара. ХIанзалца хьа тIех лаьттай мехкдаьтта органически хьахнина да яхаш йола уйлаш. Цхьабакъда, органически вахарах юкейиса хIамаш вIалла а кхача йиш йоацаш йолча селла кIоаргарча участкашкара мехкдаьтта дака тарденнад укх тIеххьарча хана. Мехкдаьтта органически доацаш хьахилара хьакъехьара теори аггара хьалха кхайкаьяр гIорваьнна вола башха-дика эрсий химик Дмитрий Менделеев ва, цхьабакъда, из теори хIанз а дувцига йоацаш бакъ а хинна дIаэттанц.

Боккхача лоархIамера проблема я Бетта магнитни полена тохкам белга, нагахьа санна цун из йолаш але.

МоллагIа хинна а Бетта тIа атмосфере да е дац яхаш дола дош а къастанза да. Гравитационни поле мела хилараха цIенъенна яйна дIаяла еаш яр яйгагIа йола элементаш. Цудукъа геттара чIоагIа вIазигденна долча (Лаьттан атмосферал 109-зза кIезигагIа яйка де из) Беттан атмосфере эгтара езагIа йолча инертни газий элементаш мара хила йиш яц. Цхьабакъда, царга а йиш яр шоай аргIанна Бетта тIехенца взаимодействе яха. Бакъда, «Альфонс» яхача кратерера мелласха гIетташ газаш хилар гучадаьнна волча советски астронома Николай Козырева тIеххьара хайнараша а «Аристарх» яхача кратера гонахьарча зIанарий системе цу тайпара хIама зеденна волча французски астронома Дюбуа беча хоамо а хетадолийт цу тайпара гIетташ йолча хIамаша хаддаьза хьалъюз Бетта атмосфера газови состав, аьнна.

Лаьттара дараш санна дола кочча хиц, хетаргахьа, Бетта тIа долаш дац. Цхьабакъда, тIехнахьара кIеззига чукхийтта а долаш хIанз дукха ха йоаццаш гучадаьнна холий форма йола доккхий гувнаш тIагIолла породай тIоа а уллаш шанах хьахинна хила деза, аьнна хеташ ба цхьабола Iилмахой. Бетта полюсашкарча кIоаргача кратерашка а ша хила йиш я Бетта тIа, яхаш йола уйлаш я кхайкаеш. Зулора тIаухаш йола маьлха зIанараш цу моттигашка кратерий бовхамашка тIаккхачеп, цудухьа цига массаза я йоккха шелал латт — Цельсех бIаь градус гаргга шелал. Иштта шийла хилча ша лаьла а лалац, цунах пар а хилац, цудухьа из баша це а бащащ даиман алла йиш йолаш ба.

Бетта тIарча органически вахарах дар оьлче, дукхагIа болча Iилмахошта хетаргахьа органически матери хьахилара а яхара а лоадама хIама ца эшаш берригa Бутт а пайдана бац. Бакъда, хIанз дукха ха йоаццаш атомни реактора отработанни хIамаццера Лос-Аламосе (США) дийна бактереш кораяьй, дийна хIама зувш болчул 2000-зза дукхагIа радиаце боарам цига хинна боллашехьа а. Цунах хетадала йиш хул органически вахар хилара довзуя-м вIалла кхоачалуш а дий-хьогI, аьнка. Хьагучох, Бетта тIара а къаьстта е цун тIехнахьарча гIовнашкара корае йиш я цхьа лохехьарча формехьа йола бактереш.

Ишта да Iилмахой дух тIа болла чIоагIа хьаштдолаш дола Бетта цхьадола ца довзараш. Бутт бовзара тIехьа - тIайоагIача хана деча тохкамашка жоп доллургда цу дешашта.

Виктор ТРОСТНИКОВ.
(АПН).

Редактора зам. А. А. МЯКИЕВ.

ЛадувгIа

РАДИО: 6.30 — юрта боахама болхлошта передача (эрсий меттала); 6.45 — концерт; 7.10 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор; 7.20 — ховмаш; 8.15— «Сердало» газета оагIонаш тIара; 8.25 — Хачатурян Арама музыка; 8.43 — Школьникий художественни самодеятельноста концерт; 16.05 — «Шах ИсмаIал» яхача Магомаев Муслима опера тIара довкъош; 16.30 — керда ховмаш (гIалгIай меттала); 16.45 — «коммунизма материально-технически базе кхоллар — советски халкъа керттера экономически декхар» яха беседа (гIалгIай меттала); 17.00 — «Дын кхалсаги» яха беседа (эрсий меттала); 17.15 — «Кьонал» яха передача (эрсий меттала); 17.30 — керда ховмаш (эрсий меттала); — 17.45 — «СССР-е коммунизм хьалъяр — советски халкъа интернациональни декхар» яха беседа (нохчий меттала); 18.20—керда ховмаш (нохчий меттала); 18.35—«ДоттагIлеи го» яха концерт.

УКВ: 9.00 — «Тхо наьпна балха доалл» яха концерт; 9.30 — «Рамаяна» яхача спектакля радиокомпозици; 11.10 — «Кхозза вIашагIкхетар» яха инсценированни дувцар; 11.20 — «СССР-а халкъа артист Бюль-Бюль Мамедов» яха концерт-очерк; 19.00— «Фауст» яха Гуноя опера; 22.00 — «Ганз» яха дувцар; 22.20 — Эстрадни концерт.

Хьажа

ТЕЛЕВИДЕНИ: 18.25 — телевизионни кердадараш (гIалгIай меттала); 18.35 — Тахан клаташ дIейдача Аргунерча пункте. Репортаж (нохчий меттала); 18.45 — «харжархоша тIедехка декхараш кхоачашдеш» яха беседа; 18.55 — киножурнал; 19.05— «Гонзалез лаьца къамаьл дергда вай» яха школа йистейоаккхаш болчарна хеталь передача; 19.15—«В гротах Дивной пещеры» яха бакъдолчоа тIера хьанйиа фильм; 19.25 — Ерригроссийски экономически» яха беседа; 19.55 — «Хакасский молебен» яха бакъдолчоа тIера хьанйиа фильм; 20.05 — Советски ийне историe тIара; 20.40 — «Со дега гIоз» яха художественни фильм; 21.50 — «Нарьяна цIераш лотаю» яха кинонякъбара телевизионни клуб.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный ЦIеча фронтовиккий улица, 15. Телефонаш: редакторe зам.—2-07-01; бехктохама секретара—2-45-48; партийни вахаре, промышленноe, юртбоахамеи, письмойн отделий—2-25-72.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48; отделов партийной жизни, промышленного, сельскохозяйственного и писем — 2-25-72.

«Грозненский рабочий» издательстве типографи. Революци проспект.

Типография изд-ва «Грозненский рабочий». Проспект Революции.

СФ05157. Заказ № 3333.

Доазол дегьара

ДЕЛЕРА ТАЬЗЕТ

ДЕЛИ, 7 июнь. (ТАСС). Малх хьалкхеттачехьа а итташ эзараш болча наха хьалйизар веннача Инде премьер-министра Джавахарлал Неру резиденцена тIайолла улицаш. ХIиндий халкъ ший лоIаме хилара тIехьа лоаттабаьча къовсамца, Инде Республика хьаярца а дегIаярца а ший цIи йозаенна волча сагах тIеххьара къаста болхар уж.

Iуйрийна 6 сахьат даьлча премьер-министра резиденцера машинаькъа вокзалагахьа болабелар таьзета баьхка нах. Веннача Неру дегIа чилла чуулла урна тIалаттача лафета тIехьа болхар Дж. Неру дезал, кабинета керте латтачун декхараш хана кхоачашдеш вола Г. Нанда керте латта правительства членаш, премьер-министра носте Неру метте оттаргвола Л. Б. Шастри, бовзаш бола паччахьалкхени общественни деятелаш.

Вокзала юкхе лоацца церемони хул, цига ва Инде президент С. Радхакришнан, хIаьта иштта Деле баькха кхыча мехкий правительствашта керте латтараш. ЛаьрхIа йолча вагона чу хьу урна.

Локхаш военни оркестр а йолаш перронера дIайода поезд.

8-ча июне Неру дегIа чилла чуйола урна латта поезд Аллахабаде кхоачаргьа. Неру ва а во бера ха яьнка а город я из. Цул тIехьагIа урна Джамна яхача додача хи йисте Iоотаергьа, тIаккха из Ганг яхача хих дIаккхетача моттиге хи чу Iочуйохийтаргьа. Цунна цхьана хи чу йохийтаргьа 28 шу хьалха еннача цун сесага Неру Камале дегIа чила а.

Дж. Неру дегIа чилла вож дакъа цо даьча васкетах 12 июне Инде фепарча тIема кизий самолеташца республика территоре тIа дIийоаржаергьа.

Хьалхехьа а даьча лоархIамех, хIиндий халкъа дикача воIах юххера а къасташ укх тIеххьарча деношка Джавахарлал Неру резиденце ялзар цаIи ахи миллион совгIа саг.

РЕАКЦЕ НИЗАШ ЭШАР

НЬЮ-ЙОРК, 9 июнь. ТАСС-а корреспондента Г. ФРИМЭНА хоам бу: Геттара вIордаькхача Маккарэна законага хьежжа кхыча мехка агент а лаьрхIа ВIашагIкхийттача Штатий Коммунистически парти дIаязйоалла аьнна ха ретани мадара цIана тIа не эшаш йитай ВIашагIкхийттача Штатий лакхехьарча судо. Ховы мадарра, 1962 шера декабрь беттехьа а федеральни судахочо А. Холтцофа — хьалха хиначa ФБР болхлочо коммунизма лиргIа волча монстагIчон— дIадийхад, Маккарэна законага хьежжа коммунистически парти дIаязлора а. Коммунистически парте не дIаязлал ца тиларца закон телхаду аьнна соцам е беш, 120 эзар доллар гIуд тоход цо цунна.

США компарте хIанзалца а лаьрхIад хIана а лоархI, Маккарэна законо бергигача американций конституционни бокъонаш телхаеш хилар а из бахьан долаш из конституционни лархIа йиш ца хилар а. США апелляционни судала латкъай из цу деша.

Соаьла декабре бетта кхаь судахочоа латтача ВIашагIкхийттача Штатий апелляционна судо массала цхьан бартаца а волаш тIа ца эца лархIор судахочо Холтцофа баь соцам. США апелляционни судо соцам баьй, США Коммунистически парте лаьдеаьй лакхерча вIулакхаш тIарча кхычa наькха Маккарэна законо яхача тайпара дIаязбала йиш яц Смита законох США кхыча антикоммунистически законашеи хьахьенка «зуламаш леладарах» цу цхьан хинна шоаш бекке ца а беш.

Апелляционни судо аьча решенна раьза ца хиннача США юстице министерства из дош дIачудениад мехка эгара лакхерча суда инстанце—ВIашагIкхийттача Штатий лакхехьарча судага.

Цу дешаго хьежа аьна юстице министерства даь декар селхан тIа ца эцаш дегар лакхехьарча судо. Цу тайлара, цо мадарра аьлча апелляционни суда решени чIоагI а йир, судахочо Холтцофа баь хинна соцам юха а баьхкар.

Геттара вIордаькхча Маккарэна закон дIадаккхара тIехьа къовсам лоаттабеча юристама ТАСС-а корреспондентаца къамаьл деча хана лакхехьарча судо аьча цу решени мах бир из деррига америкаски халкъа лоаттабаш реакце низаш дикка эшари совале а лоархIаш.

ДАЬ ГIУЛАКХ ЦIАККХА А ДИЦЛУРГДАЦ

СОФИЯ, 8 июнь. (ТАСС). Дог цIена а майра а ше хьалланар цIаккха а дицлургдац кипрски халкъа, яхаш язду Кипра къахьегама халкъа прогрессивни парте (АКЭЛ) генеральни секретара Эзекиас Папаиоанну «Работническо дело» яхача болгарски газета тIа.

БТА агентства беча хоамах, Э. Папаиоаннус йоах, агресса вIашагIа Кипре цхьа дукъала отталуш хинна керттера шe фактор я: мехка чухь халкъа — барт халар правительства ха хьахьа халарн, мезнал арахьа — Советски Союзон дунех тIарча наьчча а дерригача кхыча халкъашее дог цIена чIоагIта хьалланар.

Халкъа цхьаогIонна могаргдар империалистически агресси юхатоха а Кипра халкъа монстагIаша мехл дIалаца оттаь лаламаш йохие я, нагахьа санна социалистически лагерь, къаьстта Советски Союзо тхона тIехьеи тхо хьалшовшеши хиннасцарe, яхаш беза гиадохь Э. Папаиоаннус. Тахан хIара кипрски патриот тешаш ва керттерча даьхе Советски Союзо хьалацар бехьал долаш Кипро НАТО империалистий мIаракашта кIалхара халрах.

ЗАНЗИБАРЕРА ЭКОНОМИЧЕСКИ ХУВЦАМАШ

АККРА, 8 июнь. (ТАСС). Кьама экономика чIоагIъе лерхIаш Занзибаре экономически хувцамаш ду. Революционни совета решенега хьежжа ер шу йистедоалаш ерригача предприятешта национализаци ергьа.

Гана Юьюс яхача корреспондента беча хоамах, Ингле колониальни доал деча хана чIоагIIа болх байташ хиннача берий къахьегамах пайда эца мукъалац. Из соцам телхабеча предпринимателашта цIенхаштта Iазап дергда 4 шера набахта чуваллarга кхаччалца.

ГДР-ера ВЫСТАВКА

БЕРЛИН, 7 июнь. (ТАСС). Лейпцига—Маркклеберга пригороде хьайийлай хIара шера хулаш йола традиционни юртбоахама выставка. Из дунен хьалкъаьшта юкъера выставка а хинна дIаотташ латт: ГДР-а совгIа укх шера цунна юкъе дакъа лоацаш я СССР, Польша, Венгри, Югославе, хIаьта иштта Ингле, Голланде, ФРГ.

Советски павильона экспонаташа дувц юрта боахама доал дара кердача системах, хьалха латтача колхозашеи совхозашеи даькача толамех советски юрта боахаме химех мишта пайда эц, Лаьтта хий дуллилга а хий тIадохийтилга а мишта дегIадоагIа, юртарча культурни вахарах.

ГДР выставка разделаша дика хьагойт Германе едини Социалистически парте хьалхенца республика къахьегамхоша юртбоахама производства масса доакъоша халагIа толамаш даьхад.